

Jelena Milić, CEAS direktor

ZAŠTO JE POTREBNA JAVNA DEBATA
O ČLANSTVU SRBIJE U NATO str. 02

Sanja Mešanović, Mr

KAKO DO EFIKASNOG SEKTORA
ODBRANE I BEZBEDNOSTI U EU str. 06

Tamara Kaliterna, CEAS spoljni saradnik

IZMEĐU REZOLUCIJA
I INTERVENCIJE str. 10

Jelena Milić, CEAS direktor i Tamara Kaliterna, CEAS spoljni saradnik

DIJALOG O DOKTRINI ODGOVORNOSTI
DA SE ZAŠTITI U GENERALNOJ SKUPŠTINI UN str. 13

Haki Abazi, programski direktor Fondacije braće Rokefeler za Zapadni Balkan

SIRIJI JE HITNO POTREBNA NAŠA POMOĆ -
- BAŠAR AL ASAD MORA DA ODE str. 17

Javor Siderov

BUGARSKI POLITIČKI ŽIVOT JE DRASTIČNO PROMENJEN
POSLE RAĐANJA PRAVOG CIVILNOG DRUŠTVA str. 20

Irina Rizmal, CEAS istraživač

U KORAK SA PRIVATNIM SEKTOROM
BEZBEDNOSTI U SRBIJI str. 23

Istraživanje

MAPIRANJE PARTNERSTVA ZA OTVORENU UPRAVU
U JUGOISTOČNOJ EVROPI - SLUČAJ SRBIJE str. 28

Jelena Milić, CEAS direktor

ZAŠTO JE POTREBNA JAVNA DEBATA O ČLANSTVU SRBIJE U NATO

„Kritičari sadašnje vlasti neće srušiti Srbiju.“

Aleksandar Vučić,

Teška Reč, TV Pink, 29.9.2013.

Država – to sam ja, princip po kome sve neskrivenije Srbijom pokušava da vlada lider SNS, prvi potpredsednik Vlade Srbije i koordinator rada službi bezbednosti, Aleksandar Vučić, nije komplementaran sa pojmom moderne, stabilne, demokratski uređene zemlje u 21. veku sa jasnom podelom vlasti, vladavinom prava i poštovanjem ljudskih prava.

Trinaest godina od početka političke i ekonomske tranzicije Srbija je još uvek na ivici da sklizne u state captured model političko-ekonomskih odnosa. Autoritarni trend kojim se Vučić nameće i kojim su nam ga nametnuli, dodatno usporava proces konsolidacije. Istovremeno, mehanizmi tranzicione pravde nisu dali željene rezultate, za šta se ne može kriviti samo Srbija. Zapadna međunarodna zajednica je odranije digla ruke od njihove suštine, odbijajući da Srbiji jasno i glasno kaže zašto je bombardovana, ako je zaštita civila i sprečavanje prekomerne upotrebe sile bio pravi razlog, i da tu okolnost još jasnije dovede u vezu sa nezavisnošću Kosova. Zapad je time, svesno ili ne, doprineo da se mnogo pre nego što bi trebalo, u zemlji sa teškim nasleđem počinjenih ratnih zločina, zaustavi i proces pročišćavanja

kadrova u sistemu bezbednosti, koji mehanizmi tranzicione pravde legitimno i legalno omogućavaju.

Zato je opasno kad neko sa tako velikim bagažom loših političkih stavova i odluka, kakav ima Vučić, u dve emisije na TV kaže - OK grešio sam, uviđam, promenio sam se - i tako sebe samolustrira, a društvo i zapadna međunarodna zajednica to aminuju. Takav proprani Vučić se zatim nameće kao najuticajniji čovek u državi i društvu, iako bi se na osnovu stanja u sistemu bezbednosti generalno, pa i činjenici da vlada još nije imenovala novog direktora BIA moglo zaključiti da je to itekako upitno. Trend je trenutno u tački u kojoj je Vučić nedavno sasvim otvoreno stavio znak jednakosti između kritike njegovog vladanja i rušenja države, podržan glasnim ćutanjem zapadne međunarodne zajednice. Otuda otvoreno pitanje koliki će manevarski prostor za mogućnost korekcije posledica ovih trendova ostati do januara meseca 2014. godine kada se očekuje formalni početak pregovora sa EU, ako država Srbija nastavi ovako da se urušava, ali i da li je sam proces dovoljno sveobuhvatan za tako nešto. Urušavanje, naravno, nije uzrokovano

delovanjem nas kritičara sadašnjeg režima, kako to Vučić predstavlja, već zbog nemoći ili odsustva želje države da svim građanima obezbedi ustavom garantovana prava i zadrži monopol na organizovanu upotrebu sile.

Kako drugačije objasniti da država nije u stanju da obezbedi ni godinu dana ranije najavljenju šetnju u okviru Nedelje ponosa, čija je ruta - oko bloka koji mahom čine zgrade državne uprave, već dovoljno veliki kompromis organizatora u cilju pomoći državi da lakše odgovori na što više bezbednosnih rizika. Ne pije vodu teza da su državu pobedili spoljni elementi – huligani i nasilni desničari, ni ona druga da država zabranjujući šetnju nije podlegla pod pritiskom takozvanih huligana. Šetnja je zabranjena ili zbog svesti „nacionalnog saveta za bezbednost u širem sastavu“, ma šta to značilo, da ne postoji jedinstven komandni lanac u sistemu bezbednosti, što bi dešavanja tokom šetnje pokazala, ili zato što državni vrh Srbiju ustvari i ne želi da vodi ka EU, samo to javno ne sme da kaže. Zato koristi svoje plaćenike da prete nasiljem, a onda tu pretnju koristi kao izgovor za neodobravanje šetnje i promociju konzervativizma koji neretko zadire u govor mržnje. I jedan i drugi scenario su podjednako loši za građane Srbije, jer intenziviraju proces putinizacije koji je sve više udaljava od demokratske konsolidacije i evropeizacije.

Organizacija Nedelje ponosa, manifestacija koja od Beograda čini svet, onaj Zapadni, humani i inkluzivniji od ostatka planete, svaki put doprinese i tome da bolje sagledamo ne samo kakav je odnos države i javnosti prema zaštiti ljudskih prava i sloboda, već i stanje u sistemu bezbednosti. Ne treba zaboraviti da je potpuno bez demanta iz policije i vrha države prošla vest, objavljena svega nedelju - dve pre početka Nedelje ponosa, da se na tajnim nelegalnim platnim spiskovima MUP nalazi oko dve hiljade ljudi. Postojanje tih formacija po tvrđuje da se ni trinaest godina od oktobarskih promena država Srbija nije odrekla usluga jedne od osnovnih poluga Miloševićevog zločinačkog režima. To su „pojedinci“ i „samoorganizovane“ grupe paravojski koji su devedesetih po Bosni i Hrvatskoj realizovali lažne etničke incidente, pa zatim u svim ratovima devedesetih koje su

potpirivali, i sprovodili svoju arbitranu strahovladu i zločine po naredbi vlasti koje regularne jedinice nije trebalo da čine, mada im se omicalo strašno. To su isti „spontani razočarani građani“ koji pale ambasade baš onih zemalja koje su među prvima podržale kosovsko proglašenje nezavisnosti, isti „spontano organizovani homofobi“, sa motorolama i znanjem kretanja zvaničnih jedinica MUP, koji su nasrtali na mirne građane i imovinu države tokom šetnje u okviru Prajda 2010, isti oni „kamperi kojima Rusi šalju humanitarnu pomoć“, koji su zavodili red na barikadama na Jarinju i Brnjaku 2011. Država Srbija ih se očito nije odrekla, ostaje samo da se utvrdi da li zato što je njihova sprega sa delovima sistema bezbednosti jača od navodne želje državnog vrha da Srbiju vodi u EU, ili zato što je ceo proces evropskih integracija od strane new born evropejaca podržan samo zbog finansijske podrške EU i dolaska na vlast, koja je SPS i SNS omogućila kontrolu glavnih finansijskih tokova, bez iskrene namere da se u krene u pravu reformu kroz EU integracije. Proces putinizacije Srbije se nastavlja obesmišljavanjem institucija sistema, stvaranjem kulta ličnosti, pokušajima uspostavljanja partijske umesto demokratske kontrole nad sistemom bezbednosti, političkim dilovima sa kriminalnim strukturama ali i delovanjem paravojski koje država angažuje za izvođenje prljavih radova.

Indicija i dokaza o lošem stanju u Srbiji, pre svega u sistemu bezbednosti, ima dovoljno i od ranije, ali nažalost ni „javna debata“ koju su pokrenule dve frakcije unutar Vlade Srbije, dnevni listovi Kurir i Informer, o stanju u MUP, a zabrana šetnje to stanje ogolila, neće doprineti da vlast, opozicija u Srbiji, ali ni zapadna međunarodna zajednica konačno u fokus stave potrebu za sveobuhvatnijim pristupom u proceni stanja u sistemu bezbednosti, nužnim reformskim koracima i definišu ih kao jedan od prioriteta. U najboljem slučaju, umesto par rečenica dobićemo par raštrkanih pasusa koji će se baviti ovim pitanjima u sledećem godišnjem izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije, koji se očekuje ovih dana. Da strateškog razmišljanja o sistemu bezbednosti u Srbiji nema, potvrđuje i činjenica da izuzetno detaljan predlog od četrnaest mera kojima bi se

popravilo stanje bar u oblasti nadzora nad elektronskim komunikacijama građana, koji su Poverenik za dostupnost informacija od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, Rodoljub Šabić, i Zaštitnik građana, Saša Janković, izneli još pre dve godine, vlast, opozicija i zapadna međunarodna zajednica nisu izgleda ni razmotrili a kamoli o njemu detaljnije razmišljali. Umesto toga stizale su najave namere državnog vrha o izmenama arhitekture bezbednosno-obaveštajnog sistema, bez javne i stručne rasprave, očito u cilju netransparentnog sklanjanja arbitrarno nepoželjnih kadrova i njihova zamena svojim vojnicima partije. O novoj arhitekturi, koja bi morala doprineti i boljem upravljanju u sistemu bezbednosti, još bi se i moglo raspravljati bez donošenja novog ustava, ali nikako bez strateških dokumenata poput Nacionalne strategije spoljne politike koju Srbija nema, i sa nacionalnim strategijama bezbednosti i odbrane, koje nisu usklađene sa EU ugovorom iz Lisabona, ali ni sa Briselskim sporazumom.

Međuvladina sednica, ili famozni konkretni datum početka pregovora Srbije sa EU će se izgleda održati u januaru 2014, bez obzira na sve gore navedeno, pod uslovom naravno da bez težih incidenata proteknu novembarski lokalni izbori na Kosovu. Otkazivanje šetnje, i pored oštih retoričkih osuda, neće biti sagledano sa svim svojim uzrocima i posledicama, već će se od strane zapadne međunarodne zajednice tretirati kao populistička licmerna retorika SNS i SPS rukovodstva u svetlu sve izvesnijih parlamentarnih izbora.

Nemačka i Velika Britanija pokušavaju da se dodatno pobrinu da odnosi sa zvaničnom Prištinom ostanu u fokusu, ovog puta kroz cirkulaciju novog non papera, u kome se zagovara da se što više otvorenih pitanja oko Kosova zatvori što pre. Imajući u vidu da su prethodne vlade nedostatke skoro svih neophodnih reformskih koraka pravdale time da je nemoguće sprovoditi ih dok nam otmaju Kosovo, a situacija se pod Vučićem i Dačićem nije na unutrašnjem planu mnogo promenila jer sad je mantra – mi se borimo za što bolji položaj Srba na Kosovu, a vi tražite demokratizaciju – ovakav pristup Nemačke i Britanije je za

evropeizaciju Srbije potreban ali nedovoljan uslov.

Sa ovoliko natezanja „tehničkih“ kriterijuma EU za početak pregovora po poglavljima zarad političkih stimulacija oko Kosova, a bez dodatnih načina da se druga goruća pitanja poput neophodnosti strukturalne i personalne reforme sistema bezbednosti stave u fokus, Srbija i EU ne mogu da se nadaju ni onom ishodu na koji je EU pristala sa Bugarskom i Rumunijom. Te dve države i pored svih unutrašnjih slabosti i ruskih nasrtaja imaju Crno more i članice su NATO. Raniji početak pregovora Srbije i EU o poglavlju 31, Spoljna bezbednosna i odbrambena politika, čije zakonodavstvo nije u svim oblastima obavezujuće kao za druge politike, bi bila korisna mera pre svega za harmonizaciju i standardizaciju kontrole izvoza namenske industrije, ali ne i za druge reformske mere koje se u sistemu bezbednosti moraju sprovesti.

Zato, dok ministar prirodnih resursa, rudarstva i prostornog planiranja Milan Bačević ne odluči da kopamo kanal i ka Crnom moru, Srbiji koja želi u EU, pa i samoj EU, ostaje da u Srbiji što pre podstakne i raspravu o potrebi članstva Srbije u NATO. Ne zato što je to nepisani uslov za članstvo u EU kako se neretko protura, već što bi potrebne reforme za članstvo u NATO, konačno, podstakle i sveobuhvatnu reformu sistema bezbednosti, a debata doprinela boljem razumevanju kvaliteta država i društava evroatlantskog sveta u odnosu na sve druge alternative, bez kojih očito nema evropeizacije i EU integracija Srbije. Debata bi morala doprineti i boljem razumevanju događaja iz devedestih, približavanju stavova u široj javnosti o uzrocima i posledicama ratnih sukoba, što bi umanjilo frustriranost koja se sada samo gura ispod tepiha. Jedan od bitnih elemenata javne debate o članstvu Srbije u NATO trebalo bi da budu i izazovi međunarodne zajednice - UN drugih međuvladinih i nadvladinih organizacija - u prevenciji masovnih zločina. Kroz nju bi se moglo doprineti i revidiranju sadašnjih strateških dokumenata u svetlu Briselskog sporazuma i njihovog usaglašavanja sa politikama EU, za početak. Ovo je važan korak jer je aktuelni set dokumenata kosovocentričan i ne predstavlja pretnje, rizike i izazove pred

pre svega dometa njenih mogućih odgovora na pretnje i rizike, i mogućih alternativa kratkoročne i dugoročnije bezbednosne i odbrambene sraradnje. Nadalje, debata bi doprinela i boljem razumevanju okolnosti u okviru proklamovane neutralnosti, pre svega dometa njenih mogućih odgovora na pretnje i rizike, i mogućih alternativa kratkoročne i dugoročnije bezbednosne i odbrambene sraradnje.

Debata o članstvu Srbije u NATO dala bi i nešto izoštreniju sliku aktuelnih političkih aktera, koju je naprasna demokratizacija praćena netemeljenim pozitivnim reakcijama zapadne međunarodne zajednice skoro potpuno zamutila. Razmatranje članstva Srbije u NATO doprinelo bi boljem sagledavanju toga ko je u Srbiji zaista posvećen EU integracijama, a ko se nada i javno ili tajno radi na daljoj putinizaciji Srbije. Teza da bi za Srbiju bilo dobro da se što pre pokrene javna debata o članstvu u NATO samo na prvu loptu deluje neutemeljeno. U Srbiji postoji stabilno jezgro birača koji žele Srbiju na političkom Zapadu, iako u Srbiji nikad

nije javno vođena politička kapanja koja bi to, ili članstvo u NATO što se svodi na isto, istakla kao prioritet. Sa objektivnom i uverljivom kampanjom njihov broj bi se sigurno povećao. Građani Srbije zaslužuju hrabrije političko rukovodstvo. To su najbolje pokazali time što ne samo da nisu pravili nereda posle postizanja Briselskog sporazuma, već je rejting onih koji su ga realizovali skočio. Jedan od apsurdna savremene Srbije je i taj što ako se saberu procenti koji u biračkom telu drže stranke čiji su članovi po prijemima i u inostranstvu pro NATO orijentisani, a u srpskoj javnosti ćutljivi, DS i URS, sa onima čija rukovodstva o tome povremeno nešto otvorenije u Srbiji govore, poput LSV, SVM i LDP, dobije se solidna brojka koju bi, da je bilo koja druga tema u pitanju, svi redom besomučno rabili.

Nažalost, otvoreno zalaganje za članstvo Srbije u NATO nije jedna od tačaka zajedničkog delovanja nedavno objavljenog sporazuma DS i LDP. Šteta, jer Srbiji treba Total Makeover, a ne Pimp my Ride.

Mr Sanja Mešanović

KAKO DO EFIKASNIJEG SEKTORA ODBRANE I BEZBEDNOSTI U EU?

O autoru: Sanja Mešanović je bila savetnica u Kancelariji za evropske integracije, rukovodilac Grupe za evropske integracije i regionalne inicijative u Upravi za međunarodnu vojnu saradnju, Sektor za politiku odbrane, Ministarstva odbrane Republike Srbije i viša savetnica i rukovodilac Grupe za evropske integracije u Kabinetu potpredsednice Vlade zadužene za evropske integracije. Pre profesionalnog angažmana u državnoj administraciji radila je u nevladinom sektoru. Održala je veliki broj predavanja na temu evropskih integracija u Centru za demokratiju, Beogradskom fondu za političku izuzetnost, Ženskim studijama u Novom sadu i na kursovima Zavoda za ravnopravnost polova u Novom Sadu. Članica je Foruma za međunarodne odnose Evropskog pokreta u Srbiji.

Pre gotovo pet godina na Evropskom koledžu u Brižu organizovana je debata o odnosu NATO i EU i o iskušenjima koje pred EU stavljaju za nju sve značajniji bezbednosni izazovi. Govoreći o Zajedničkoj bezbednosnoj i odbrambenoj politici, učesnici debate su kao izazove njenom uspešnom sprovođenju navodili veliki broj programa u oblasti odbrambene industrije i dupliranje kapaciteta koje smanjuje interoperabilnost. Potreba integracije odbrambene industrije EU pominjala se kao imperativ jer su u tom trenutku postojala čak 82 različita programa za nabavku i proizvodnju opreme. Budžetska izdvajanja, u isključivoj nadležnosti država članica, već tada nisu bila velika, a u međuvremenu, sa svetskom ekonomskom krizom, smanjila su se. Kao moguća rešenja pominjani su jedinstven sistem nabavki, izbegavanje dupliranja kapaciteta i specijalizacija u oblasti istraživanja i razvoja, jačanje unutrašnjeg tržišta industrije u oblasti odbrane, povećanje njene konkurentnosti i na kraju multinacionalni pristup jačanju odbrambenih sposobnosti.

Čitava ova debata bila je još zanimljivija, jer je paralelno sa njom tekla procedura usvajanja Reformskeg ugovora iz Lisabona, koji je u oblasti

Zajedničke spoljne i bezbednosne politike i Zajedničke bezbednosne i odbrambene politike doneo najveći broj novina. U poglavlju V, koje se odnosi na Zajedničku spoljnu i bezbednosnu politiku, Lisabon je stvorio normativne temelje koji će Evropskoj uniji omogućiti da unapređuje sopstveni identitet u svetu, gradi sopstveni sistem i odgovori na globalne i regionalne izazove, jačajući ulogu na svetskoj političkoj sceni. Ovo poglavlje je dopunjeno sa dva nova poglavlja, a naročito je značajno drugo koje, sa povećanim brojem članova, reguliše oblast Zajedničke bezbednosne i odbrambene politike (Mišćević, 2011: 13-25).

Izmene su povećale značaj odbrambene politike EU, intenzivirale debate o njoj, otvorile mnoga pitanja i definisale izazove koji se, pre svega, nalaze u političkim ograničenjima Zajedničke spoljne i bezbednosne politike, u nekoherentnosti pristupa država članica pitanjima odbrane i u nedovoljno iskorišćenim kapacitetima za delovanje. Efikasnim odgovorima na otvorena pitanja i izazove meriče se napredak i uspešnost 28 članica Unije kada je reč o ovoj politici. Prva prilika jeste decembarski samit šefova država i vlada čija je važna tema povećanje efi-

kasnosti i konkurentnosti evropskog sektora odbrane i bezbednosti u cilju što boljeg sprovođenja ciljeva Zajedničke bezbednosne i odbrambene politike.

Temu je aktualizovalo saopštenje Evropske komisije, objavljeno 24. jula, pod nazivom "Ka konkurentnijem i efikasnijem evropskom sektoru odbrane i bezbednosti" koje sadrži i Akcioni plan sa merama za njegovo unapređenje (Evropska komisija, 2013). Ono će biti predmet debate šefova država i vlada, u skladu sa Zaključcima Saveta ministara iz decembra 2012. godine. Saopštenje je rezultat napora radne grupe koju je Evropska komisija osnovala još 2011, sa ciljem da se razmotri mogućnost jačanja sektora odbrane i bezbednosti, mobilizacijom svih resursa koji stoje na raspolaganju u okviru politika EU. Tokom izrade saopštenja radna grupa je konsultovala sve relevantne činioce unutar institucija i agencija EU kao što su Evropska spoljnospolitička služba (EEAS) i Evropska odbrambena agencija (EDA).

Dva su razloga za razmatranje mogućnosti povećanja efikasnosti sektora odbrane i bezbednosti. Prvi je politički, jer je uticajnoj Evropi potrebna jaka i aktivna Zajednička spoljna i bezbednosna politika i Zajednička bezbednosna i odbrambena politika iza kojih stoji jak i efikasan sektor odbrane i bezbednosti.

„Svetu je potrebna Evropa koja je sposobna da pošalje vojne misije i stabilizuje situaciju u kriznim područjima... Potrebno nam je da osnažimo našu spoljnu i bezbednosnu politiku i zajednički pristup pitanjima odbrane, jer zajedno imamo dovoljno snage da pretvaramo svet u poštenije mesto za život u kome će vladati pravo i poštovanje ljudskih prava,“ reči su predsednika Evropske komisije Hozea Manuela Barosa (José Manuel Durão Barroso) iz septembra 2012. koje su našle mesta u govoru o stanju Unije.

I zaista, ako EU želi da bude kredibilan faktor bezbednosti u svetu potrebno je da stvori sveobuhvatni pristup koji koristi raznovrsne politike, instrumente i resurse ali iza koga stoji, u velikoj meri, integrisana industrija u oblasti odbrane, koja je u stanju da podrži i unapredi vojne kapacitete i autonomne akcije EU.

Drugi razlog je ekonomski, a njegov je impe-

rativ u vremenima ekonomske krize još veći. Stalno smanjenje budžeta za odbranu i usitnjenost tržišta u ovoj oblasti pretilo da uruši mogućnosti Evrope da održi i unapredi svoje vojne kapacitete i konkurentnost industrije odbrane. Razlog više za zabrinutost je činjenica da o smanjenju budžeta odlučuje svaka država članica u skladu sa svojim prioritetima, ne uzimajući u obzir zajedničke strateške ciljeve Unije. Od 2001. do 2010. budžet za odbranu u okviru EU se smanjio sa 251 milijardi evra na 194 milijarde. Smanjenje utiče kako na industriju tako i na smanjenje ulaganja u istraživanje i razvoj. Od 2005. do 2010. ulaganja u istraživanje i razvoj smanjena su za 14% i danas iznose 9 milijardi evra, dok SAD troše gotovo sedam puta više.

Da situacija bude još ozbiljnija, industrija odbrane ima neobično važno mesto u evropskoj ekonomiji i predstavlja najznačajniji industrijski sektor sa obrtom od 9 milijardi evra u 2012. godini. Ona je takođe generator inovacija i centar visoke tehnologije. Pozitivni efekti njenog razvoja prelivaju se i u druge oblasti kao što su elektronika ili civilna avijacija, a sve to doprinosi otvaranju novih radnih mesta za visokobrazovane kadrove. Danas odbrambena industrija Evrope zapošljava 400.000 ljudi i ima neposredan uticaj na još 960.000 radnih mesta.

Drugim rečima, održanje dobre i stabilne industrijske baze, tačnije onoga što EU naziva Odbrambeno-tehnološkom industrijskom bazom (DTIB), predstavlja neophodan preduslov bez koga EU ne može da obezbedi sigurnost svojih građana i zaštititi svoje vrednosti i interese, sprovede ciljeve u okviru Zajedničke spoljne i bezbednosne politike i Zajedničke bezbednosne i odbrambene politike, ali obezbedi i ekonomski prosperitet.

Faktori koji, u ovom trenutku, određuju ili potencijalno umanjuju efikasnost i konkurentnost industrijske baze su već pomenuto smanjenje budžeta i fragmenacija tržišta čiji je rezultat dupliranje kapaciteta, organizacije i zadataka. Činjenica da se 80% budžeta za nabavku opreme troši na nacionalnom nivou, govori o potrebi akcije na nivou dvadesetosmorice. Jer, ako je ekonomska kriza onemogućila da se troši više, uputno je trošiti pametnije. Evropska unija sa 1,6 miliona vojnika i 194 milijardi evra koje za-

jedno imaju države članice poseduje potencijal da ostvari stratešku ulogu na međunarodnoj sceni u skladu sa svojim principima i vrednostima. Uslov je naravno da budžetske prepreke prevaziđe aktivnijom saradnjom, koordinacijom, boljim upravljanjem resursima, specijalizacijom, zajedničkim projektima istraživanja, zajedničkim nabavkama, većom sinergijom civilnog i vojnog sektora, boljom standardizacijom, povećanjem interoperabilnosti kao i većim stepenom integracije tržišta.

Nedavno predstavljeno saopštenje Komisije mapira ove probleme i daje konkretne predloge za njihovo prevazilaženje u cilju stvaranja stabilne baze za sprovođenje Zajedničke bezbednosne i odbrambene politike. Ne treba zaboraviti da su, kada je reč o Zajedničkoj bezbednosnoj i odbrambenoj politici, nadležnosti u rukama država članica, tako da je Komisija koristeći svoja ograničena ovlašćenja, ponudila dokument koji predstavlja hibrid regulatornih i projektnih predloga i rešenja. Da bi se unapredila saradnja u oblasti bezbednosti i odbrane i omogućio opstanak efikasne industrijske baze, Komisija predlaže preduzimanje mera iz njene nadležnosti:

1. Jačanje unutrašnjeg tržišta u oblasti odbrane - kontrolom država članica kada je reč o primeni dve direktive koje se odnose na nabavke i transfere u oblasti odbrane (Directive 2009/43/EC i 2009/81/EC) i reagovanjem na bilo kakav poremećaj na tržištu; monitoringom koherentne primene člana 346 Ugovora iz Lisabona koji predviđa mogućnost da zemlje članice označe tajnim informacije koje se odnose na trgovinu u oblasti naoružanja iz razloga nacionalne bezbednosti; objavljivanjem Zelene knjige o izazovima industrijske bezbednosti kao i ustanovljavanje registra za transfere unutar EU.

2. Jačanje konkurentnosti industrije u oblasti odbrane – uspostavljanjem standardizacije za proizvode dvostruke namene, preciznim definisanjem osnovnih sirovina za ovu vrstu industrije, podržavanjem srednjih i malih preduzeća i njihovih klastera i korišćenjem Evropskog socijalnog fonda za jačanje ljudskih resursa.

3. Povećanje sinergije civilnog i vojnog sektora, naročito u oblasti razvoja i istraživanja.

4. Razvoj sposobnosti u oblasti Zajedničke bezbednosne i odbrambene politike korišćenjem proizvoda dvostruke namene.

5. Povećanje civilno-vojne saradnje u oblasti razvoja satelitskih programa i projekata.

6. Razvoj Evropske strategije za upotrebu energije u sektoru odbrane kako bi se smanjila potrošnja tradicionalnih energenata i promovisala upotreba alternativnih izvora energije.

7. Jačanje međunarodne dimenzije ovog sektora njegovom integracijom u trgovinsku politiku EU.

Predložene mere bi svakako uštedele novac i vreme državama članicama. Evropske kompanije, koje su deo industrije u oblasti odbrane ili posredno vezene za nju, imale bi lakši pristup tržištima van EU a boljom standardizacijom bio bi im olakšan pristup evropskim fondovima. Naravno, tu je korist i za poreske obveznike čiji bi novac bio efikasnije iskorišćen, a primenom nove energetske strategije u oblasti odbrane smanjilo bi se zagađenje i unapredili ekološki standardi.

Prema izjavama evropskih zvaničnika decembarska debata se očekuje se velikim interesovanjem. Visoka predstavnica za spoljnu i bezbednosnu politiku EU Ketrin Ešton (Catherine Ashton) rekla je: "Evropska unija želi da igra ulogu značajnog bezbednosnog faktora u svom neposrednom okruženju i globalno, kako bi zaštitila sopstvene interese i doprinela međunarodnom miru i bezbednosti. Da bi to mogli da ostvarimo potrebne su nam sposobnosti. Kako bismo posedovali sposobnosti neophodna nam je zdrava industrijska osnova. To je takođe važno kada govorimo o zapošljavanju, rastu i inovacijama. Evropski savet u decembru 2013. je važan trenutak u kome ćemo raspravljati o budućnosti bezbednosti i odbrane u Evropi, a Komisija je dala značajan doprinos zajedničkom naporu država članica, Spoljnopolitičke službe i Evropske odbrambene agencije."

Teško je očekivati da će se na decembarskom samitu države članice bespogovorno odlučiti za predloge Komisije i složiti oko potrebe postojanja jasne i precizne evropske strategije u oblasti odbrambene industrije. Na kraju treba reći da ovo nije prvi put da se Evropska komisija bavi pi-

tanjima evropske odbrane. Ona to čini bezmalo od 1996. a pred nama je njeno šesto saopštenje, koje ponavlja već postojeće inicijative ali pokreće i neka nova pitanja kao što su problemi korišćenja sirovina i naglašena potreba civilno-vojne saradnje kada je reč o sredstvima i proizvodima dvostruke namene (Fiott, 2013). Jedno je ipak jasno, da je u svetu ekonomske krize, smanjenja budžeta i povećanja konkurencije na svetskom tržištu državama članicama sve teže da teret podnose same. Tešnija saradnja sa Evropskom komisijom za mnoge će biti realna potreba. A mogućnosti njihove saglasnosti bar oko nekih pitanja koje je Komisija pokrenula odvešće ih korak napred u procesu produbljivanja saradnje i definisanju odbrambene politike.

Kada je reč o Srbiji, od 1. septembra 2013. stupanjem na snagu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju ona je postala pridružena članica EU. Prema odredbama Sporazuma, u obavezi je da u većoj meri usklađuje svoje civilne i vojne aktivnosti na međunarodnom planu sa EU. Međutim, Srbija se već, kao država kandidat, uključila u aktivnosti koje su deo Evropske bezbednosne i odbrambene politike. Od aprila 2012. aktivno učestvuje u misijama i operacijama EU za upravljanje krizama. Trenutno su pripadnici Vojske Srbije angažovani u operaciji pomorskih snaga „EUNAVFOR-ATALANTA“ na svim nivoima - od

komandnog do zaštite brodova, prisutni su i u EUTM-Somalija, a pokrenuta je procedura za učešće u EUTM-Mali.

Takođe, ove godine Srbija je završila sve pripreme i spremna je da, kao prva i jedina zemlja u regionu, potpiše Administrativni aranžman sa Evropskom odbrambenom agencijom. Kada je reč o pragmatičnom i multinacionalnom pristupu povećanju odbrambenih sposobnosti, Agencija od osnivanja 2004, ima značajnu ulogu kao čvorište evropske saradnje u oblasti odbrane i kao međuvladino telo pomaže Savetu i državama članicama da unaprede odbrambene sposobnosti EU kao jedan od ključnih zadataka. Saradnja sa Agencijom i učešće u njenim projektima unaprediće interoperabilnost sa državama članicama EU, omogućiće jačanje domaće namenske industrije i istraživačkih potencijala, kao i tehnološku modernizaciju oružanih snaga i bolje pripremiti Srbiju za obaveze koje proističu iz punopravnog članstva. Proaktivan pristup Srbije u ovoj oblasti saradnje neće biti samo pozitivno ocenjen od strane njenih evopskih partnera, već će doneti i konkretne rezultate i dobit u unapređenju industrijskih i odbrambenih potencijala Srbije, uključujući zemlju u savremene tokove evropske odbrambene politike.

Izvori:

Evropska komisija. 2013. Saopštenje "Ka konkurentnijem i efikasnijem evropskom sektoru odbrane i bezbednosti". COM (2013) 542/final.

Fiott Daniel. 2013. More Competitive, More Efficient? The 2013 European Commission Defence Communication. Security Policy brief No.49. EGMONT Royal Institute for International Relations. Dostupno na <http://www.egmontinstitute.be/papers/13/sec-gov/SPB49-Fiott.pdf/>

Miščević Tanja. 2011. Izazovi za zajedničku bezbednosnu i odbrambenu politiku. U Izazovi evropskih integracija 11. Službeni glasnik.

Tamara Kaliterna, CEAS spoljni saradnik

IZMEĐU REZOLUCIJA I INTERVENCIJE

Kratak pregled ključnih događaja u sirijskom ratu

Građanski rat u Siriji traje već dve i po godine. Počeo je kao masovni protest protiv sirijskog predsednika Bašara al Asada (Bashar Al-Assad), ali se pretvorio u krvavi građanski sa 110.000 žrtava, oko dva miliona izbeglica i raseljenih. Civilni čine od 40 do 60 odsto ubijenih i nestalih. Oružani sukob je počeo je 15. marta 2011. kao serija demonstracija inspirisanih tzv. arapskim prolećem. Nastojanje sirijskih vlasti da demonstracije uguše uz pomoć vojske je, pak, dovelo do eskalacije nasilja, a grupe demonstranata su se od leta 2011. naoružale i organizovale tzv. Slobodnu sirijsku vojsku. To je prva zvanična protivvladina oružana formacija. Kako je rat odmicao, suprotstavljene grupe — uključujući borce koje podržava Al Kaida — će dovesti do tenzija među samim anti-Asadovim snagama.

U februaru 2012. Rusija i Kina blokirale su nacrt rezolucije Saveta bezbednosti UN o Siriji. U martu 2012. Savet bezbednosti usvojio je neobavezujući mirovni plan za Siriju izaslanika UN Kofija Anana (Kofi Annan), ali se nasilje produžilo.

U junu 2012. Asad je poručio vladi da su u „pravom ratu“. Alžirski diplomata Lakhdar Brahimi postao je posle ostavke Anana novi izaslanik UN i Arapske lige za Siriju.

U novembru 2012. nekoliko velikih opozicionih grupa, uključujući Sirijski nacionalni savet, se ujedinilo u Nacionalnu koaliciju sirijskih revolucionarnih i opozicionih snaga (Koalicija). Islamske milicije iz Alepa nisu htele da se priključe Koaliciji, a SAD su se priključile Velikoj Britaniji, Francuskoj, Turskoj i zemljama Persijskog

zaliva koje su priznale Koaliciju kao „legitimnog predstavnika“ sirijskog naroda. Koalicija je od tada promenila trojicu premijera u prelaznoj vladi. Neki su bili miljenici SAD, neki Saudijske Arabije, a neki Katara. U augustu ove godine su SAD i Velika Britanija zatražile istragu nakon izveštaja da vlada koristi hemijsko oružje u sukobu sa ustanicima. Sirijska vlada i Rusija tvrde suprotno. Lideri EU su se saglasili da neće blokirati isporuke oružja ustanicima.

Obama je 31. avgusta, deset dana nakon napada hemijskim oružjem u predgrađu Damaska, objavio da je vlada Sirije odgovorna za napad na vlastite građane: „Više od 1.000 ljudi je ubijeno, među njima nekoliko stotina dece... To je ruganje svetskoj zabrani korišćenja hemijskog oružja... SAD treba da preduzmu vojnu akciju protiv ciljeva sirijskog režima“.

Dan ranije je američki državni sekretar Džon Keri (John Kerry) u Stejt departmentu objasnio da je Damask nekoliko puta 2013. koristio hemijsko oružje „iako u manjem obimu“, ali nad „vlastitim građanima... SAD znaju da je 21. avgusta najmanje 1.429 Sirijaca ubijeno u napadu hemijskim oružjem, među njima najmanje 426 dece. Žrtve su bili i oni koji su prvi pokušali da im pomognu — lekari i medicinsko osoblje. Videli smo kako se bore za vazduh, užasnuti što su i njihovi životi u opasnosti... Konvenciju o zabrani hemijskog oružja potpisalo je više od 180 država, uključujući Iran, Irak i Liban“, rekao je.

[Izveštaj UN](#) objavljen sredinom septembra implicitno ukazuje na odgovornost vlade u Damasku za korišćenje hemijskog oružja. Kada je Rusija predložila da se hemijsko oružje stavi pod međunarodnu kontrolu, američki predsednik

Barak Obama (Barack Obama) odložio je ranije najavljeni napad na sirijska postrojenja za proizvodnju hemijskog oružja, koji su načelno podržali lideri Velike Britanije i Francuske, i prihvatio ruski predlog o uništenju tog oružja do sredine 2014. Sirijski režim je istovremeno prvi put priznao da ima hemijsko oružje i zatražio pristup međunarodnoj konvenciji o hemijskom oružju. Organizacija za zabranu hemijskog oružja (OPCW) sa sedištem u Hagu je najavila da će vrlo brzo izraditi program za uništenje sirijskog oružja.

Zasedanje Saveta Bezbednosti U.N. o situaciji u Siriji

Ban Ki Mun (Ban Ki Moon), generalni sekretar UN, okarakterisao je 16. septembra upotrebu nervnog otrova sarina u Siriji kao ratni zločin koji ne sme ostati nekažnjen. Na početku saopštenja UN, povodom objavljivanja Izveštaja, piše da postoje „jasni i uverljivi dokazi da su na području Gute u Damasku upotrebljene rakete zemljazemlja, koje su sadržavale sarin... u srazmerno velikom opsegu”.

Velika Britanija, Francuska i SAD se zalažu za „snažnu i obavezujuću” rezoluciju UN o prenosu nadzora nad sirijskim hemijskim oružjem na međunarodnu zajednicu. Ketrin Ešton (Catherine Ashton), visoka predstavnica za spoljnu i bezbednosnu politiku EU, ocenila je 11. septembra u Evropskom parlamentu da je u rešavanju sirijske krize „uloga Saveta bezbednosti krucijalna i nezamenljiva”. Većina članica EU se protive ideji Britanije i Francuske da se priključe vojnim udarima SAD.

Vladimir Putin, ruski predsednik izjavio je 19. septembra da bi primena sile protiv Sirije bio udarac na svetski poredak, a ne na Siriju. Putin

pretpostavlja da je primena hemijskog oružja u Siriji bila vešta i pametna provokacija. Prema njegovim rečima, nije jasno ko je koristio hemijsko oružje. „Naravno, ne možemo mirno da gledamo masovna ubistva, ali ako pokušavamo da se umešamo u interesu jedne strane, neće biti ravnoteže”, rekao je Putin. Krajem septembra 2013. UN istražitelji vratili su se u Siriju da provere nove dokaze predstavljene od strane sirijskih vlasti i Rusije.

Razvoj doktrine Odgovornost da se zaštititi

Uprkos naporima međunarodne zajednice od kraja Drugog svetskog rata da zaštiti civile u ratnim sukobima, spreči genocid, zločine protiv čovečnosti i ratne zločine, genocidi su se desili u Bosni i Ruandi.

Mnogi su ubeđeni da bi najbolje bilo ustanoviti jedan poseban međunarodni mehanizam čiji bi zadatak bio reagovanje u kriznim situacijama, pogotovo kada velike sile ne mogu da se slože. Čini se da je to doktrina „Responsibility to Protect” (RtoP ili R2P) – doktrina Odgovornost da se zaštititi.

RtoP, kao set normi i principa, obezbeđuje okvir u kome se koriste razna sredstva da bi se zaštitilo civilno stanovništvo. To su, na primer „upozoravajući” mehanizmi: posredovanje, ekonomske sankcije i svi mehanizmi nabrojani u Poglavlju 7. Povelje UN.

Termin „Odgovornost da se zaštititi” formulisao je 2003. na sastanku Međunarodne komisije za intervencije i suverenost država, koja je osnovana 2000.

RtoP je bio više od 12 puta uključen u svetske krize preko rezolucija Saveta bezbednosti, Generalne skupštine UN i Saveta UN za ljudska prava.

Ban Ki Mun je podsetio tokom nedavne neformalne rasprave o RtoP u UN, da su principi RtoP proizvod strašnih zločina 20. veka poput holokausta, Srebrenice, Ruande gde se jasno pokazala nesposobnost država da zaštite stanovništvo.

Zagovornici RtoP ističu da svaka akcija mora da bude u skladu sa međunarodnim pravom i Poveljom UN, a da svaka akcija pod patronatom

RtoP treba da zaštiti stanovništvo, a ne da kazni počinioce zločina.

Tadašnji generalni sekretar UN Kofi Anan postao je promoter doktrine RtoP istakavši da svet može raznim načinima da zaštiti civile. Poslednje sredstvo je vojna intervencija uz "blagoslov" Saveta bezbednosti, a u skladu sa poglavljima 6. 7. i 8. Povelje UN.

U nedavnom pismu Obami 25 NGO iz sveta naglašava da u Siriji nema "drugog rešenja osim političkog".

Human Rights Watch (HRW) kaže da o vojnoj akciji treba suditi prema njenim efektima da zaštiti sve sirijske civile, ali će tokom vojne intervencije neki civili stradati. HRW smatra da prioritet vojne intervencije treba da bude zaštita civila.

Autori iz Svetske mirovne fondacije smatraju da bi najveća kazna za vlast koja ubija svoje građane „bila međunarodni sud za ratne zločine koji bi zasedao izvan Sirije." Međunarodna krizna grupa kaže da je "debata o mogućim vojnim udarima potisnula ono što bi trebalo da bude najveća međunarodna preokupacija – kako re-vitalizovati potragu za političkim rešenjem", koje se postiže održivim prekidom vatre i opšte prihvaćenom političkom tranzicijom."

Analitičari Heder Hulburt (Heather Hurlburt) i Homa Hasan (Homa Hassan)* ocenili su 27. avgusta kako Sirija sve više podseća na Bosnu, sa naizgled nepremostivim podelama u UN. Kao u Bosni, upotreba sile stigla je na vrh agende Zapada.

Siriju su više od dvadesetak puta različiti međunarodni entiteti zvanično podsetili da mora

da zaštiti stanovništvo. Sve strane, uključujući Rusiju i Kinu, koje su blokirale ključne akcije Saveta bezbednosti UN, se slažu da se u Siriji dešavaju masovna ubistva, da vlast ne reaguje normalno. Godinama je trebalo da se ovaj faktor uvaži na Balkanu. Postoji široki konsensus da je ono što se događa u Siriji legitimna tema za raspravu i odgovor međunarodne zajednice, što se nije desilo u prvim godinama rata u Bosni.

Autori konstatuju da je mašinerija UN bila veoma aktivna kad je reč o Siriji. Savet bezbednosti je od početka sukoba usvojio tri, a Generalna skupština četiri rezolucije. Savet za ljudska prava je usvojio deset rezolucija i veoma je zaslužan da svet sazna razmere ubijanja u Siriji. Ban Ki Mun je iskoristio svoja diskreciona prava da oblikuje kako treba shvatiti, razumeti i raspravljati o sirijskom sukobu. Angažovao je specijalnog predstavnika, posmatrača, istražitelje upotrebe hemijskog oružja. Istražitelji UN su koristili one podatke o gubicima u sukobu oko kojih postoji široki konsensus. Očito je da RtoP neće globalno uspeti ako ne uspe promena prirode međunarodne politike. Ali, ako se uspe u tome da se svakom članu UN predoči nepobitan dokaz – kao što je broj mrtvih civila u Siriji (čak i bez objašnjenja kako su umrli) i angažuju međunarodni predstavnici da izveštavaju o masakrima, onda je RtoP u slučaju Sirije donekle uspeo. Ako je Ruanda, a ne Bosna tačka poređenja, RtoP je uspeh onih koji je zagovaraju, čak i kada mi, međunarodna zajednica, nismo uspeali da sprečimo civilne žrtve. Ovog puta niko ne može da kaže da nije znao.

CEAS se slaže sa ovim ocenama.

**Hurlburt je izvršni direktor Nacionalne mreže za bezbednost, a Hasan mirovni istraživač.*

Jelena Milić, CEAS direktor i Tamara Kaliterna, CEAS spoljni saradnik

DIJALOG O DOKTRINI ODGOVORNOSTI DA SE ZAŠTITI U GENERALNOJ SKUPŠTINI UN

U Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija u Njujorku 11. septembra održan je peti neformalni interaktivni dijalog o doktrini Odgovornost da se zaštiti (RtoP ili R2P). Dijalog se zasnivao na petom izveštaju generalnog sekretara UN i potpredsednika Generalne skupštine UN Ban Ki Muna (Ban Ki-Moon) „[Državna prevencija i njeni kapaciteti](#)“ i bio je fokusiran na prvom stubu norme RtoP, koji kaže da države imaju primarnu odgovornost da zaštite svoje građane od genocida, ratnih zločina, zločina protiv čovečnosti i etničkog čišćenja.

Izveštaj Ban Ki Muna analizira rizične faktore koji mogu dovesti do činjenja masovnih zločina i predlaže državama kako da jačaju svoje kapacitete da to spreče.

U uvodnom izlaganju generalni sekretar UN je podsetio delegacije da je usvajanje norme RtoP u Završnom dokumentu Svetskog samita iz 2005. godine i dalje „izuzetno dostignuće.“ On je naglasio da sama norma ne može biti kriva za inertnost međunarodne zajednice u sprečavanju zločina koji se i dan danas dešavaju u nekim delovima sveta. „Svrha doktrine RtoP i nije da se deluje u minut do dvanaest već da se pre svega spreči činjenje takvih zločina, a države podstaknu da razvijaju kapacitete za njihovu prevenciju“, naglasio je Ban Ki Mun.

Specijalni savetnik generalnog sekretara za prevenciju genocida Adama Dieng moderirao je raspravu na panelu eksperata. U raspravi su učestvovali zamenik generalnog sekretara UN Jan Eliason (Jan Eliasson), nedavno postavljena specijalna savetnica generalnog sekretara UN za RtoP dr Dženifer Velš (Jennifer Welsh), Sesil Kienge (Cecile Kyenge), ministarka za integracije

u Vladi Italije i ambasadorica Marija Kristina Perceval (Maria Cristina Perceval), stalna predstavnica Argentine u UN. Eliason je podsetio da međunarodna zajednica razume da su akcije rane prevencije efektivnije i jeftinije od drugih mera, ali da ostaje problem generisanja političke volje da se one primene. Ministarka Kienge je istakla da se teški zločini (atrocity crimes) mogu desiti i u demokratskim zemljama, te da se zato države moraju fokusirati na to kako da smanje dva najveća rizika od takvih zločina u demokratskim državama: socijalnu ranjivost i segregaciju. Ambasadorica Perceval je podsetila na spektar teških zločina u prošlosti uključujući zločine protiv čovečnosti u Argentini i naglasila kritični značaj istorijskog sećanja u prevenciji masovnih zločina. Doktorka Velš je naglasila da zemlje članice UN i nevladine organizacije moraju učiniti još više na razumevanju veze između zaštite ljudskih prava i prevencije zločina, imajući u vidu razlike koje među njima postoje. Ona je podsetila da se teški zločini mogu desiti i u vreme mira, te i kada nema sistematskog kršenja ljudskih prava.

Panel eksperata nastavljen je neformalnim interaktivnim dijalogom u kome je učestvovalo 68 država, jedna regionalna asocijacija i dve organizacije civilnog društva - Međunarodna koalicija za odgovornost da se zaštiti (International Coalition for the Responsibility to Protect – ICRtoP) i Globalni centar za odgovornost da se zaštiti (Global Centre for Responsibility to Protect).

Sapna Čatpar Konsidin (Sapna Chhatpar Considine), programski direktor Koalicije je istakla da Koalicija čvrsto veruje da je prevencija faktor na kojem je doktrina Odgovornosti da se zaštiti zasnovana i da pozdravlja fokus sastanka na

Generalni sekretar UN Ban Ki Mun

temu državne odgovornosti i prevencije. Predstavila je situaciju u Siriji: više od 100.000 poginulih; više od milion izbeglica u susednim zemljama i mnogo više interno raseljenih, što zahteva hitan međunarodni konsenzus radi zaštite građana Sirije. Podsetila je da je vojna intervencija samo jedna od opcija u okviru međunarodne debate o situaciji u Siriji; da su mnoge organizacije civilnog društva za jaču i posvećeniju ulogu diplomatije radi postizanja političkog rešenja krize i da su te organizacije dugoročno za odgovornost onih koji su počinili ratne zločine i zločine protiv čovečnosti, za uspostavljanje političkog i procesa pomirenja te zaštite ljudskih prava svih etničkih grupa što je neophodno radi zaštite od budućih zločina kojima se bavi doktrina Odgovornosti da se zaštiti; da je u izveštaju generalnog sekretara rečeno da su obaveze koje proizilaze iz državne odgovornosti i prevencije već deo međunarodnog običajnog prava i da je dužnost država da spreče i zaustave teške zločine jasno određena u nekoliko međunarodnih pravnih instrumenata uključujući Konvenciju o genocidu, Ženevske konvencije i Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda. Programski direktor Koalicije je na kraju zaključila da je veoma važna uloga civilnog društva u izgradnji otvorenih, otpornih i transparentnih društava, te ohrabrila države da i dalje promovišu siguran i dinamični prostor za civilno društvo, uključivo obezbeđivanje nezavisnih i fer medija.

I Samanta Pauer (Samantha Power), stalna predstavica SAD u UN je istakla teške posledice rata u Siriji, a posebno stravične posledice upotrebe hemijskog oružja od strane vlasti Sirije 21. avgusta ove godine. Predstavica SAD je izrazila podršku doktrini Odgovornosti da se zaštiti i

istakla značaj višestranog pristupa rešavanju problema u Siriji i novih sličnih situacija. Pauer je zaključila da važan okvir Završnog dokumenta Svetskog samita iz 2005. godine o doktrini Odgovornosti da se zaštiti ostaje više težnja nego stvarnost i da su učesnici odgovorni da taj okvir postane stvarnost.

Šef Misije EU u UN Tomas Mair Harting (Thomas Mayr-Harting) naglasio je da EU smatra da je srce doktrine Odgovornosti da se zaštiti da se spreče planiranje, pripreme i činjenje zločina genocida, ratnih zločina, zločina protiv čovečnosti i etničkog čišćenja. Harting je upozorio: "Nažalost, znamo da propusti da se na nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou sprovedu efektivne mere prevencije i sveobuhvatne akcije mogu dovesti do dramatičnog pogoršanja situacije i sužavanja prostora za adekvatnu reakciju." Osvrćući se na situaciju u Siriji, Harting je istakao da su dugotrajne intenzivne patnje građana Sirije neprihvatljive te da oni koji su odgovorni za činjenje zločina moraju odgovarati. „Upotreba hemijskog oružja predstavlja kršenje međunarodnog prava i zločin protiv čovečnosti. Zločini koji se čine su u suprotnosti sa svim principima i vrednostima koje deli međunarodna zajednica. Međunarodna zajednica ne može se držati po strani kada se cinično koristi oružje za masovno uništenje. Mi moramo pokazati da su takvi zločini neprihvatljivi i da neće biti tolerisani, da neće biti nekažnjivosti. Moramo sprečiti da se hemijsko oružje ponovo koristi u Siriji, ili bilo gde. Podsećamo na značaj uloge Međunarodnog krivičnog suda (ICC) u istragama i suđenju za ovakve zločine.“

Međunarodna koalicija za odgovornost da se zaštiti je pre debate u Generalnoj skupštini u pismu šefovima diplomatija zemlja članica UN pozvala članice da učestvuju u dijalogu u Generalnoj skupštini i ohrabrila ih da istaknu konkretne korake njihovih vlada radi izgradnje društva otpornog na činjenje teških zločina. U pozivu je takođe predloženo vladama država članica da razmotre preduzimanje akcija čiji je cilj jačanje doktrine Odgovornosti da se zaštiti kroz jačanje državnih kapaciteta za sprečavanje teških zločina:

- Sprovođenje procena i analiza domaćih kapaciteta i najboljih praksi radi sprečavanja masovnih zločina u cilju usvajanja, ustanovljavanja

ili ojačavanja postojećih mehanizama i državnih politika;

- Stvaranje nacionalnog akcionog plana radi prevencije masovnih zločina i operacionalizaciju doktrine Odgovornosti da se zaštiti i/ili postavljanje koordinacionog tela za integraciju doktrine Odgovornosti da se zaštiti u okvir nacionalnih politika;

- Ustanovljenje ili povećanje unutrašnjih mehanizama ranog upozorenja i staranje da se prikupljene informacije analiziraju i dele sa relevantnim međunarodnim subjektima radi garantovanja brze, preventivne akcije;

- Usvajanje ili jačanje postojećih politika radi obezbeđivanja potpunog i ravnopravnog učešća žena i manjinskog stanovništva u svim političkim, sudskim, pomiriteljskim i mirotvornim aktivnostima, kao i u očuvanju jednakih prava za te populacije;

- Negovanje dijaloga države i zajednica koji dozvoljavaju otvorenu komunikaciju i uzajamnu izgradnju poverenja, odnosno mehanizme koji mogu podržati rano ublažavanje tenzija;

- Promovisanje sigurnog i dinamičnog prostora za civilno društvo, što uključuje obezbeđivanje nezavisnih i pravičnih medija, kao i nastavak formiranja ključnih partnerstava vlade i civilnog društva radi doprinosa prevenciji okrutnosti.

Centar za evroatlantske studije iz Beograda (CEAS), jedina organizacija civilnog društva iz regiona jugoistočne Evrope koja je član Međunarodne koalicije za odgovornost da se zaštiti, [podržala je pismo](#) i pozvala ministra spoljnih poslova Republike Srbije Ivana Mrkića, da Srbija učestvuje u debati i razmotri preduzimanje navedenih akcija.

Srbija nije imala predstavnika u ovoj važnoj raspravi u Generalnoj skupštini iako je Vuk Jeremić, predstavnik Srbije, još uvek bio predsedavajući Generalne skupštine UN kada je debata održana, a Srbija itekako bila aktivna u drugim dešavanjima u Generalnoj skupštini tokom njegovog predsedavanja. Posebno će ostati zapamćen nastup hora Viva Vox koji je pevao pesmu „Marš na Drinu“. Drina je, inače, granica Srbije sa drugom suverenom državom, a u kolektivnom sećanju mnogih žrtava to je pesma kojom

su najavljivana masovna silovanja u istočnoj Bosni od strane srpskih snaga. Jeremić je bio organizator ovog nastupa i njegov aktivni promoter.

Iskustvo Srbije sa vojnim intervencijama, reakcijom dela međunarodne zajednice na sistemsko kršenje ljudskih prava jedne etničke grupe, kaznom za prekomernu upotrebu sile u borbi protiv pobunjenika /terorista/ iredentista, kako god, Rezolucija Saveta bezbednosti UN 1244 u kojoj se o tome eksplicitnije govori, presuda Međunarodnog suda pravde u kojoj je Srbija odgovorna za nesprečavanje genocida, trend negacije genocida u Srebrenici koji dolazi i od visokih srpskih zvaničnika, sve su to itekako bili razlozi da Srbija aktivno učestvuje u ovoj i sličnim debatama u Generalnoj skupštini UN.

Na pitanje novinara državne Radio-televizije Srbije o svom jednogodišnjem mandatu u svetskoj organizaciji, Jeremić je konstatovao da je 67. zasedanje Generalne skupštine UN kojim je predsedavao bilo „izuzetno dinamično i zanimljivo“.

U oproštajnom govoru u UN 16. septembra Jeremić je istakao: „Najvažnije od svega je da su pod predsedavanjem Srbije u UN položeni temelji nove razvojne strategije za 21. vek, koja neće imati samo ekonomsku, već i socijalnu i komponentu očuvanja životne sredine“. Istakao je i da je tokom njegovog predsedavanja Generalnom skupštinom UN postignut „istorijski međunarodni sporazum o trgovini oružjem koji je prvi put u istoriji regulisao to pitanje, i da je posle 65 godina čekanja Palestina dobila stolicu u UN“. Sporazum o oružju će stupiti na snagu tek kad ga ratifikuje najmanje 50 zemalja. U Nacionalnom savetu za bezbednost Bele kuće već mesecima analiziraju tekst sporazuma. Naknadno će odlučiti da li će ga potpisati. Neki vojni analitičari predvideli su da će Vašingtonu biti potrebno 10 do 15 godina da ratifikuje dokument. Rusija nije podržala ovaj sporazum. Palestinski predstavnik sedeće na stolici „države-nečlanice-posmatrača“, baš kao i predstavnik Vatikana.

Jeremić se pohvalio da je tokom njegovog predsedavanja u Generalnoj skupštini UN o stavovima Srbije o Haškom tribunalu govorio predsednik Tomislav Nikolić. Rekao je tom prilikom i da je Srbija u poslednjoj deceniji 20. veka „na-

pustila UN i upala u vrtlog građanskog rata“. Međutim, činjenice su drugačije. Na predlog Saveta bezbednosti, Generalna skupština je SR Jugoslaviju isključila iz UN. Zvaničnik UN, što je Jeremić još bio u vreme spomenutog govora, morao bi razlikovati pojmove „građanskog rata“ i „agresije“ na suverene zemlje. O tome se Jeremić, i drugi u Srbiji, mogu najbolje informisati u pre-

sudama Međunarodnog suda pravde i Haškog tribunala, dva organa UN.

Preporučujemo vam da pogledate i opširniji [izveštaj](#) Koalicije sa spomenute debate u GS, kao i [izveštaj](#) Koalicije sa prve globalne Konferencije civilnog društva o RtoP.

Haki Abazi, programski direktor Fondacije braće Rokefeler za Zapadni Balkan

SIRIJI JE HITNO POTREBNA NAŠA POMOĆ - - BAŠAR AL ASAD MORA DA ODE

Pre 13 godina postao sam izbeglica zahvaljujući Miloševićевой ratno-huškačkoj politici na Balkanu. Izgubio sam mnogo prijatelja i nadu da će biti bolje. Tek kad je NATO počeo bombardovanje ponadao sam se da će se nešto promeniti i da će mir uskoro zavladati. Nešto iz ratne terminologije se duboko urezalo u moj um – neograničena upotreba sile da bi se ubijali ljudi. Samo diktatori mogu da smisle ovako nešto i da to nemilosrdno sprovedu. Oni se sami neće zaustaviti i samo upotreba sile može dovesti do njihovog sloma. Upotreba hemijskog oružja samo potvrđuje da je vreme da Bašar al Asad nestane sa političke scene i da drugačije neće biti zastavljen.

Pre nekoliko meseci sam se u Libanu i Turskoj sreo sa izbeglicama iz Sirije. Ovaj déjà vu – biti izbeglica – me je progonio. Podsetio sam se još jedanput da biti izbeglica ne podrazumeva samo biti fizički premešten sa jednog mesta na drugo; izbeglištvo uništava ljudsko dostojanstvo do tačke kada čovek počne mrzeti svakoga i ne razume kako to da svet sve to mirno posmatra – ubijanje ljudi hemijskim oružjem i milione izbeglica koji napuštaju svoje domove.

U slučaju sukoba u Siriji, ili bilo kojeg drugog sukoba, ništa nije crno ili belo. Razumem posledice

dice vojne akcije kojom se sprečava određeni konflikt u kojem se prepliću mnogo strana i spoljnih faktora. Svaki potez ima posledice kao i nečinjenje. Biti lider zahteva liderstvo i podrazumeva donošenje teških odluka koje ponekad nemaju jasan rezultat. Globalizacija ne znači samo prikupljanje i korišćenje globalnih sredstava zarad jednog cilja. Ona znači i kolektivnu odgovornost za održavanje i poštovanje međunarodnih konvencija i ugovora, poštovanje ljudskih prava, vladavine zakona i sigurnost.

Svet ne sme da sedi i gleda kako ubijaju nevine u Siriji. Sramotno je videti kako lideri i javno mnjenje ostaju imuni na snimke i slike koje stižu iz Sirije, a na kojima je prikazano ubijanje dece hemijskim i konvencionalnim oružjem. To ne sme da se toleriše. Još jednom, razumem interese velikih sila. Rusija ne želi da izgubi kontrolu nad lukama i tržište za svoje oružje. Ona želi da ponovo zaigra u svetskoj ligi kao nezaobilazan faktor i mogući vođa zemljama BRIK-a. Zapad ima drugačije interese koji potiču iz ugovora Sajks-Pikot; Iran ima svoje interese; Turska takođe, uz rastući strah da bi moglo da dođe do stvaranja još jednog Kurdistanu u ovom delu sveta. Svako ima svoje interese i svi mogu da iskoriste situaciju ali ključno pitanje je da li bi ti interesi trebalo da budu postignuti na račun ubijenih Sirijaca? Zar nije moguće postići isto putem pregovora i mirnim putem? Jasno je da Ujedinjene nacije nisu sposobne da ustanove princip za okončanje ratova. I Kofi Anan (Annan) i Lahdar Brahimi (Llakhdar) pokušali su, ali je u isto vreme ubijeno više od stotinu hiljada ljudi. Svedoci smo i događaja u Ruandi, Bosni i Hercegovini i na Kosovu. Nema osnova verovanju da će Savet bezbednosti UN ikada uspeti da bude jedinstven i da zaustavi ratove u svetu. Ovo ipak ne umanjuje značaj UN. To samo dokazuje koliko

su reforme neophodne radi stvaranja efektivnih, globalnih institucija. To se možda nikada neće desiti, ali da li svet može sebi da dozvoli da čeka? Da li to znači da se ratovi i diktatori mogu pojaviti bilo kada i bilo gde i da im je dopušteno da ubijaju nevine civile i krše međunarodne konvencije.

Paradoksalno, mi mirovni aktivisti ne možemo da se protivimo vojnoj intervenciji kada se oni za koje zahtevamo ljudska prava ubijaju ili primoravaju da napuste svoju zemlju. Vojna intervencija u stranoj zemlji je najnepopularnija mera i najnepoželjnija akcija za svakog predse-dnika. Posebno je to teško Baraku Obami (Barack Obama), predsedniku koji je doneo odluku da povuče američke vojnike iz Iraka i Avganistana. Tačno je da je dobio Nobelovu nagradu ali ona će izgubiti svoj smisao ukoliko Obama ne učini ništa da obnovi mir u Siriji, ukoliko zatvori oči pred stradanjem žena i dece.

Pitanje koje mnogi postavljaju je – zašto Sje-dinjene Američke Države? Odgovor je – a ko drugi? Da nije bilo vojne akcije administracije predsednika Klinton (Clinton) devedesetih, mi se ne bismo danas sećali jedne Srebrenice gde je pobijeno više od šest hiljada ljudi u jednom danu, nego mnogo više. Da nije bilo Klintonove administracije, ne bismo razgovarali sa palestinskim izbeglicama već i sa izbeglicama sa Kosova rasutim svuda po svetu kao rezultat politike Miloševićevog režima.

Jasno je da se Evropljani plaše sopstvenih postupaka i da NATO gubi karakteristike jedine, značajnije vojne sile u svetu zahvaljujući mehanizmu koji otežava donošenje unutrašnjih političkih odluka. Hajde da se ne zavaravamo – nije ostao niko osim SAD. Ne mislim da bi Rusija, zemlja koja zatvara sopstvene građane i koristi sve što je moguće da utiša demokratiju, mogla iznenada da ustane i brine o životima izbeglica iz Sirije. Oni direktno podržavaju naoružavanje Asada! Jasno je da su poslednji potezi Moskve samo kupovina vremena i taktika da se oteža precizno gađanje meta u eventualnoj vojnoj intervenciji. Ometanje intervencije može da se desi usled lošeg vremena, ali i stvaranjem ljudskih štitova oko vojnih meta, sve u cilju da se zemlje koje sprovode intervenciju prikažu kao zločinačke.

Dim iznad grada Alepa - pobunjeničke baze
izvor: AFP

Demokratske vlade i oni koji su mnogo uložili u zaštitu ljudskih prava su odgovorni i moraju da se zajedno usprotive agresiji i diktatorima u svetu. Ako ne sada, posle stotine hiljada ubijenih i gotovo dva miliona izbeglica, sa ratom koji dobija na intezitetu i sve većoj opasnosti od njegove eskalacije i opasnosti za čitav region, onda kada?

Postoji šansa da se ovaj rat pretvori u održivu industriju. Tada bi vojna intervencija bila neizbežna, rizičnija i skuplja. Vreme je da Amerikanci, Evropljani i nova iranska vlada, kao i arapske zemlje uključujući Egipat, udruže snage i zaustave rat u Siriji. Ovo se ne može rešiti samo kroz mirovni proces Ženeva II. Poziv stranama da sarađuju i sednu za pregovarački sto mora da ima moć kojom bi se kaznili oni koji ubijaju civile i pokušavaju da osvoje tuđe teritorije da bi ojačali svoje pozicije. Nažalost, diktatori razumeju samo jezik sile. Oni su spremni da ubijaju sopstvene građane da bi ostali na vlasti ili služe velikim igračima na globalnoj političkoj sceni zarad ostvarivanja njihovih geopolitičkih interesa.

Da li se može izbeći haos nakon intervencije?

Prvo, vojna intervencija se ne može posmatrati iz ugla šta će se dogoditi nakon toga. To su dve odvojene faze i tako bi trebalo da se posmatraju. Intervencijom bi trebalo da se zaustavi rat. Tačka! Šta će se dogoditi nakon toga zavisi od načina primene sporazuma nakon pregovora. Ovi sporazumi se neretko pretvore u disfunkcionalne međunarodne misije, često predvođene Ujedinjenim nacijama, kako bi se

razvlastilo lokalno stanovništvo. To se pravda stabilnošću zemlje. Ono što se zaista dogodi je da UN i druge međunarodne organizacije dođu u zemlju kako bi je rekonstruisali i obnovili, a završe pokušavajući da prošire svoju ulogu kako bi svoje organizacije na terenu i njihovo finansiranje trajalo što duže.

Stanovništvo Sirije poznato je po svojim intelektualnim kapacitetima i sekularnosti. Ovo bi trebalo da bude snažan razlog za vojnu intervenciju – da se interveniše pre nego što se građani razbeže po svetu ili budu ubijeni. Ovi ljudi bi trebali da budu osnova novih programa rekonstrukcije i obnove sirijskog društva. Privremena vlada koja bi u naredne tri godine predvodila zemlju trebalo bi da bude pre svega fokusirana na sporazum o postizanju mira. Ta privremena vlada trebalo bi da podržava i legitimizuje sve strukture društva – od seoskih saveta do opštinskih i državnih nivoa. Za tri godine trebalo bi doneti ustav koji bi usvojili predstavnici koje su Sirijci direktno izabrali. Tek nakon toga bi trebalo zakazati opšte izbore. Održavanjem izbora pre donošenja ustava bi se legitimizovali i osnažili gospodari rata i ljudi koji su profitirali od rata i posleratnih trgovina te poslovima sa predstavnicima međunarodne zajednice sa jedne strane, a skoro skroz suzila mogućnost da se čuje glas većine građana sa druge. U ovakvom scenariju nema mesta za uspostavljanje vladavine prava i izgradnju legitimnih institucija. Dodatno, ekonomija i trgovina bi dospele u ruke kriminalnih struktura. Ovakav proces bi teško bilo vratiti unatrag, to jest naknadno ga preusmeriti. On bi predstavljao razočarenje za mnoge u Siriji. Novo društvo u Siriji trebalo bi da nastane iz volje naroda, a ne iz nametnutih procesa koje vodi međunarodna zajednica. Međunarodno telo bi trebalo da bude prisutno samo tri godine kako bi se garantovao mir, podržalo sprovođenje mirovnog procesa i kontrolisao dotok međunarodne pomoći.

Nastojanja međunarodne zajednice da podrže Siriju trebalo bi da koordiniraju i kontrolišu institucije koje bi predvodili Sirijci i privremena vlada. Organizacije lokalnog civilnog društva bi trebalo direktno podržati da traže odgovornost i transparentnost rada privremene vlade i da podrže obnovu Sirije. Ima dovoljno stručnjaka širom sveta koji znaju kako se to radi, pa ne bi trebalo zapošljavati nepotrebne konsultante i stvarati organizacije čiji su donatori otrgnuti od realnosti. UN i njene agencije ne bi trebalo da imaju vodeću ulogu već bi trebalo da njima upravljaju i koordiniraju iz ministarstava a njihovi prioriteti sa velikim nivoom odgovornosti, da budu izgrađeni u okviru misije.

Sirijci bi trebalo da odaberu model na osnovu kojeg će izgraditi svoju zemlju - sirijsku agendu bi trebalo da artikulišu ljudi u Siriji, u njenom kontekstu. Svaki drugi scenario vodio bi ka Bosni, Kosovu, Avganistanu, Haitiju i drugim neuspelim međunarodnim postkonfliktnim rekonstrukcijama. Ipak, vojne intervencije, kojima je cilj samo da zaustave krvoproliće, ne treba proglašavati uzrokom neuspeha loše planiranih i vođenih postkonfliktnih misija rekonstrukcije i obnove.

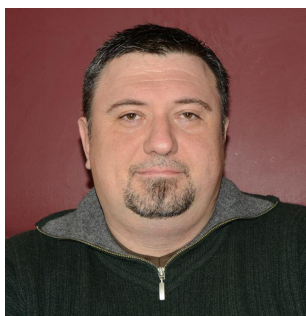

Slika sirijskog predsednika Bašara al Asada pod pobunjeničkom čizmom

Javor Siderov

BUGARSKI POLITIČKI ŽIVOT JE DRASTIČNO PROMENJEN POSLE RAĐANJA PRAVOG CIVILNOG DRUŠTVA

O autoru: Javor Siderov studirao je istoriju i državnu upravu na univerzitetima u Sidneju, Berkliju i Oksfordu. Usavršavao se i radio na Bugraskom nacionalnom radiju i na Svetskoj službi BBC-a (BBC World Service). Godinama je predavao na Američkom univerzitetu u Bugraskoj. Komentator je i analitičar za nekoliko Bugraskih i stranih medijskih kuća.

Masovne protestne pokrete, koji se javljaju širom sveta, Fransis Fukujama (Francis Fukuyama) je u listu „Vol strit džurnal” (Wall Street Journal) opisao kao “revoluciju srednje klase” a Dejvid Roh ih je u “Atlantiku” nazvao “revoltom globalne srednje klase”. No, poleti građanske neposlušnosti u Brazilu, Turskoj i Bugarskoj razlikuju se u bitnim karakteristikama koje ne dozvoljavaju laku kvalifikaciju. Ukoliko se ovome doda pokret “Okupiraj” (Occupy) i, posebno, tzv. “Arapsko proleće”, razlike će ugušiti sličnosti do tačke gde svako upoređivanje ima korist samo za istraživače – ukoliko se ne pribegne opštoj generalizaciji.

Kreiranje “udarne vesti” o jačanju pokreta domaće građanske neposlušnosti je uobičajeno u malenoj Bugarskoj. Ima sličnosti sa prebiranjem misterija iz ere Hladnog rata - neuspeli pokušaj ubistva pape Jovana Pavla Drugog, i ubistvo bugarskog disidenta i pisca Georgija Markova (slučaj “otrovni kišobran”), ili sa otkrivanjem aktuelnih skandala kao što su zlostavljanje dece bez roditeljskog staranja u državnim institucijama ili medveda kojeg Romi koriste za zabavu. U poslednje vreme to je zamenjeno alarmantnim i sve neprijateljskijim izlivima besa

o opasnosti koju za zapadne sisteme socijalne zaštite predstavljaju velike mase istočno Evropljana. Neumoljiv protok vremena približava nas 1. januaru 2014. godine kada sve restrikcije ostalih članica Evropske unije na slobodu kretanja radne snage iz Rumunije i Bugarske padaju. Otuda oštrina izolacionističkih i ksenofobičnih glasova u medijima Velike Britanije, Nemačke, Holandije i nekih drugih zemalja.

Kada su prošlog februara Bugari protestovali protiv preteranog rasta cena energenata i uspeali da obore vladu Bojka Borisova, svetski mediji jedva da su reagovali. S vremena na vreme Bugarska pati od promene mišljenja i vlade i preuzimanja novog toka da bi postepeno skrenula sa koloseka i završila u novoj fiskalnoj, ekonomskoj ili političkoj močvari. Malo je ovakvih događaja privuklo globalnu pažnju. Jedan od njih je iz 1996. i 1997. kada je narod žestoko ustao zbog problema u upravi. Vlada Bugarske socijalističke partije (BSP) je spektakularno grešila po pitanju budžeta i valute, inflacija je bila veća od stotinu procenata, a zarade i ušteđevine građana su se topili neverovatnom brzinom. Ali februarski protesti su utihnuli zbog optužbi i protivtužbi političkih partija.

Ono što je usledilo bilo je izuzetno, čak i po lokalnim standardima. Prevremeni izbori su doveli do stvaranja manjinske vlade BSP i Pokreta za prava i slobodu etničkih Turaka (PPST) koju je podržala ksenofobična i antisemitska ATAKA. Ova koalicija socijalista, navodno liberalnih etničkih Turaka i ekstremnih nacionalista je dovoljno skandalозна. Ali, u zemlji gde su bivši komunisti BSP-a tradicionalni saveznici sa svojim bivšim žrtvama (tokom poslednjih godina komunističke vladavine vlast je organizovala kampanje etničkog čišćenja Turaka), niko ne gura prst u oko – postojala je i koalicija BSP-a, PSST-a i još jedne komunističke žrtve-saradnika, kralja Simeona Drugog. Nepriincipijelne koalicije, nemoralni savezi i tajni dogovori iza zatvorenih vrata vladali su političkim životom Bugarske od 1989. kada je državni udar signalizirao transformaciju političke moći bugarske komunističke partije u ekonomsku. Novi sastojak ovom isprobanom receptu bili su nacionalisti čiji je kredibilitet porastao zahvaljujući dobrim izbornim rezultatima.

Materijalizacija ove apsurdnosti – koalicija nacionalista i socijalista (mnogi analitičari su ih ironično zvali “nacional–socijalisti”) poduprte odstupanjem od ustava, bila je poslednja potvrda gubitka legitimnosti bugarske političke scene. Lišena principijelne suštine, nova vlada počela je da radi ono što je bilo neophodno da bi utvrdila svoje pozicije: isplati klijentelu. Prvi potezi su zaprepastili javnost svojim čistim cinizmom. Delijan Pevski koji je u ranim tridesetim već posedovao bogatu biografiju uključujući parlamentarni angažman, položaj u vladi, monopol nad vlasništvom i distribucijom štampanih medija i vidljivim prisustvom u elektronskim i internet medijima, izabran je za novog šefa državne agencije za nacionalnu bezbednost (DANS, bugarski akronim). Njegova majka Irena Krasteva se ranije nalazila na čelu nacionalne lutrije. Ona je, potom, stekla vlasništvo nad vodećom štamparijom u zemlji sa Cvetanom Vasilevim, predsednikom Korporativne komercijalne banke.

Pevski se sa majkom uzdigao u društvu bugarskih novobogataša pružajući i primajući usluge. Kada je napunio 21 godinu, i pre nego što je završio studije prava, postavljen je za šefa

borda direktora luke u Varni, najveće luke u Bugarskoj. Na sličan način postavljen je na jednu od ključnih pozicija u istraživačkoj kancelariji Sofije (Sofia Investigative Office) bez uslova o dve godine pripravnčkog staža. Potom je bio zamenik ministra za vanredne situacije u trojnoj koaliciji predvođenoj BSP-om i član komiteta za regulisanje trgovine oružjem. Dva puta je bio narodni poslanik. Pevski nije imao nikakvu zvaničnu funkciju u medijskoj imperiji svoje majke ali je aktivno učestvovao u upravljanju i, kako se pretpostavlja, uređivačkoj politici. Pevski ima sposobnost da ostane u blizini centara moći: kao štićenik NDSV-a kralja Simeona izgradio je političku karijeru na vezama PPST-a i uživao naklonost BSP-a, predvodeći napad na GERB Bojka Borisova pre nego što se spektakularno povukao i pružio im podršku.

Imenovanje Pevskog je bila poslednja kap u prepunoj čaši i prvi dan protesta, koji je trajao više od stotinu dana, obeležen je zahtevom za njegovom smenom. Neočekivani bes mase uklonio je Pevskog sa položaja pet dana kasnije, ali je bilo teško zaustaviti proteste, a bes mase se usmerio ka vladi. Premijer Plamen Orešarski se našao u opsadi dve nedelje nakon početka mandata. Ne bez iskustva u međupartijskim razmiricama, Orešarski je bio zamenik lidera antikomunističkog Saveza demokratskih snaga (SDS) i zamenik ministra finansija od 1997. do 2001. pre nego što se kandidovao za gradonačelnika Sofije. On je potom postao ministar finansija i premijer u koaliciji predvođenoj socijalistima. Za mnoge ljude, imenovanje Pevskog i karijera Orešarskog odslikavali su sve ono pogrešno u bugarskom političkom sistemu – kronizam, manjak transparentnosti, upliv interesa oligarha u najviše nivoe vlasti, korupciju i odsustvo odgovornosti.

Posle ovih događaja dva međusobno povezana fenomena nastala su u Bugarskoj. Nakon godina istraživanja kako su se druge zemlje mobilisale oko pitanja od civilnog značaja, Bugarska može da tvrdi da ima civilno društvo. Uprkos inherentnoj nestabilnosti, nedostatku homogenosti i relativno ograničenom uticaju, sada postoji građansko jezgro u zemlji, spremno da istraje u zahtevima za odgovornošću i transparentnošću političkih elita

koje nisu navikle da budu odgovorne. Ovo je velika pobjeda svih Bugara čija je tranzicija od komunizma obeležena manama na samom rođenju: nedostatkom domaćeg disidentskog pokreta voljnog da govori o prejakom aparatu tajnih službi, političkim partijama ideološki nestabilnim i sklonim sukobima, veoma nesavršenoj privatizaciji koja je većinu populacije ostavila sa veoma jasnim osećajem nepravde, velikim siromaštvom i rizičnom demografskom situacijom. Drugo, svet je počeo da posmatra i "hvata beleške". Ohrabruje da se o Bugarskoj danas govori kao o Brazilu i Turskoj – centrima građanske neposlušnosti, što nije bilo zamislivo pre samo deset godina.

Ponekad je broj ljudi koji protestuju dostizao na desetine hiljada (neki procenjuju od trideset do šezdeset hiljada). Ipak, protesti su najvidljiviji u Sofiji. Razlog može biti demografske prirode (velika koncentracija mladih, aktivnih ljudi u većim gradovima naspram starijeg, uglavnom konzervativnog stanovništva u selima) ili se radi o političko – geografskom razlogu (i BSP i MRF imaju najviše glasača među manje obrazovanom populacijom), ili se radi o sociološkom i krimigenom faktoru (lanac komande i zavisnost su karakteristični za manje gradove i sela gde lokalni moćnici deluju kao glasnici interesa političkih partija i gde se, zbog toga, kritičko mišljenje ne podstiče i može imati negativan uticaja na karijeru, život pa čak i porodicu pojedinca). Čini se da sva tri razloga utiču na ovaj, do sada uglavnom, urbani fenomen.

Drugo pitanje vezano je za političku mobilizaciju. Nejasno je u kojoj će meri protesti uticati na izborne trendove. Može se dogoditi da se glasačko jezgro BSP-a i u izvesnoj meri PSST-a i GERB-a (partija Bojka Borisova za evropski razvoj Bugarske) ujedini iz straha od poraza na izborima. Odsustnost GERB-a od početka do srednje faze protesta bila je sumnjiva; ipak je njihova vlada "pala" prošlog februara i nisu ništa više transparentni ili manje korumpirani od BSP-a. Dok su bili na vlasti, članovi GERB-a su bili u centru spletki vezanih za moćne oligarhe bugarske scene. Ponovno pojavljivanje Borisova

na sceni u kasnijoj fazi protesta pokazalo je njegovu želju da se iskupi, rebrendira i ponovo predstavi kroz čist oportunitizam. Ostaje da se vidi da li će ostale reformističke grupe gledati na njega kao na partnera ili će nastaviti svojim putem nadajući se novom početku.

Postepeno se menjala priroda protesta: od anti-korupcijskih stavova koji su okupili ljude različitih političkih ubeđenja (a mnoge bez ikakvog) do nostalgije za vremenima kada je tzv. desnica bila manje ili više ujedinjena i prava politička alternativa BSP-u. Protest je poprimao antikomunistički karakter i izgubio neke učesnike leve orijentacije. Kriza desnice u Bugarskoj odražava se u krizi leve: više nije moguće biti desničarski konzervativac/liberal u zemlji gde je siromaštvo rasprostranjeno, kao ni biti socijal-demokrata u zemljama gde je komunizam ostavio fatalni trag na "progresivne" ideologije. Svetla tačka je što će ishod biti stvaranje reformskog bloka od ostataka tradicionalne desnice sa jednim brojem političkih partija koje su loše prošle na poslednjim izborima. Ostaje da se vidi da li će Demokrate za jaku Bugarsku (DJB) bivšeg premijera Ivana Kostova, uspeti da uspostave dobre odnose sa pokretom "Bugarska za građane" prve bugarske komesarke u EU Meglene Kuneve. „Zeleni“, čije se pristalice dvoume oko pripadanja desnoj koaliciji i delovi PSST-a, dodaju nestalnost celoj situaciji.

Poslednjih stotinu dana protesta je bila retka prilika kada su Bugari bili na visini zadatka, dokazali da poseduju demokratski kapacitet i probili ono što je često izgledalo kao neprobojni zid vladavine mafije. Javnost se osvetila i to se ne može zaustaviti; nijedna buduća vlada ne može da dozvoli samozadovoljstvo i aroganciju prethodne. Predugo je Bugarska tavorila u krizi političke reprezentacije. Teško da će se ta hronična kriza razrešiti samo protestima, jer trajno rešenje zahteva ponovnu izgradnju celog partijskog sistema; prvi korak je od ogromne važnosti. Taj prvi korak – ustanovljavanje poverenja i obnavljanje samopoštovanja – je konačno preduzet.

Irina Rizmal, CEAS istraživač

U KORAK SA PRIVATNIM SEKTOROM BEZBEDNOSTI U SRBIJI

U radnoj verziji izveštaja Centra za evroatlantske studije (CEAS) pod nazivom „[U korak sa privatnim sektorom bezbednosti](#)“, u okviru projekta „Regulisan privatni sektor bezbednosti – Bezbedniji život građana“, koji je podržala ambasada Kraljevine Norveške, a povodom Predloga zakona o privatnom obezbeđenju obrađeni su: trenutno stanje u privatnom sektoru bezbednosti u Srbiji, uporedna praksa i obimna analiza Predloga zakona o privatnom obezbeđenju koji je Vlada Srbije poslala Skupštini na usvajanje. Analizu navedenih oblasti uradila je CEAS stručna grupa sastavljena od članova CEAS tima i relevantnih stručnjaka iz međunarodnih organizacija, akademske zajednice i industrije privatne bezbednosti angažovanih za potrebe ovog projekta.

Kratak prikaz stanja u privatnom sektoru bezbednosti u Srbiji

U aktuelnoj Strategiji nacionalne bezbednosti države Srbije, usvojenoj aprila 2009. godine, po prvi put u istoriji Srbije privatno obezbeđenje uvršteno je kao sastavni deo strukture sistema nacionalne bezbednosti, uz obavezu da se ova oblast doktrinarno i normativno uredi. Usvajanjem Zakona o vanrednim situacijama, predviđa se da štabovi za vanredne situacije lokalnih samouprava biraju firme u oblasti privatnog obezbeđenja za izvršavanje zadataka zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama. Na inicijativu same industrije usvojena je serija nacionalnih standarda usluga privatnog obezbeđenja. Zaključen je i Memorandum o saradnji MUP i Privredne komore Srbije (PKS), koji predstavlja polaznu osnovu za unapređenje javno – privatnog partnerstva u sektoru bezbednosti Srbije. Osnovano je Udruženje za privatno obezbeđenje PKS i Komisija za javno privatno partnerstvo u sektoru bezbednosti, čiji su članovi predstavnici državnih institucija i firmi koje pružaju usluge privatne bezbednosti, ali i organizacije civilnog društva poput CEAS-a. Vlada Srbije postepeno uvodi i mere ekonomske politike

usmerene na otklanjanje devijacija u radu državnih organa ali i privrednih subjekata, sa ciljem pojačane kontrole poslovanja i otklanjanja mogućnosti nedosledne primene zakona o radu, za pošljavanju, javnim nabavkama i slično.

S obzirom na to da se na ovaj sektor u Srbiji primenjuje određen broj zakona, nepostojanje krovnog zakona ne znači automatski da je on nelegalan, već da nije funkcionalno integrisan u sistem bezbednosti čiji sastavni deo čini.

Privatni sektor bezbednosti, smešten u širi zakonodavni okvir, bio bi pod većim nadzorom države, a njegov rad postao bi preciznije regulisan. Sadašnje stanje, bez krovnog zakona koji reguliše privatni sektor bezbednosti, čije je postojanje dobra demokratska praksa u gotovo svim zemljama članicama EU, pogoduje netržišnom poslovanju, angažovanju neadekvatno obučениh i/ili kompromitovanih kadrova, lošoj evidenciji broja zaposlenih u sektoru, broja privrednih subjekata u sektoru i utaji poreza. Sve ovo doprinosi lošoj slici o privatnom sektoru bezbednosti u Srbiji koji je, inače, velika i legitimna privredna grana u celom savremenom svetu.

Zakonska situacija u kojoj je položaj privatnog obezbeđenja uređen opštim propisima o radu,

poslovanju i odgovornosti nije dovoljna za delotvoran pravni sistem koji štiti ljudska prava i stvara ravnotežu legitimnih interesa države, građana i preduzeća koja se bave privatnim obezbeđenjem. Upravo takva situacija može doprineti kršenjima ljudskih prava, ugrožavanju bezbednosti građana i neizvesnosti u poslovanju onih subjekata koji se bave privatnim obezbeđenjem.

Iako Vlada Srbije postepeno uvodi mere ekonomske politike usmerene na otklanjanje devijacija u radu državnih organa ali i privrednih subjekata, sa ciljem pojačane kontrole poslovanja i otklanjanja mogućnosti nedosledne primene zakona o radu, zapošljavanju, javnim nabavkama i slično, CEAS smatra da je donošenje krovnog zakona koji bi regulisao ovu oblast neophodno, kako bi se obezbedili uslovi potrebni za funkcionalno integrisanje privatnog sektora u celokupan sektor bezbednosti u Srbiji, dodatno profesionalizovala ova privredna grana i poboljšala percepcija koju javnost sada ima o njoj.

Neretko smo svedoci navoda u medijima o zloupotrebama firmi privatnog obezbeđenja koje uključuju: ucene, reketiranje, trgovinu drogom, fizičke i oružane sukobe pa i ubistva. Još uvek nerazjašnjeno ubistvo Fedora Frimermana na splavu "Sound" 25. jula 2013. godine, povodom kojeg se od nevladinih organizacija oglasio jedino Centar za evroatlantske studije (CEAS), zahtevajući od Ministarstva unutrašnjih poslova da obelodani da li osumnjičeni za ovo ubistvo bili individualno angažovani ili preko kompanija za fizičko obezbeđenje a na koje još nema odgovora, je, nažalost, i još jedan argument u prilog što skorijem usvajanju krovnog zakona koji bi, između ostalog, uveo evidenciju, licenciranje, smernice za odabir pružaoca usluga sa jedne strane, a suzbio čestu praksu odabira najniže ponuđene cene usluga, čije negativne posledice često trpe i klijenti privatnih kompanija i obični građani, sa druge strane.

Prema podacima Privredne komore Srbije broj registrovanih firmi koje rade u privatnom sektoru bezbednosti u Srbiji prelazi 3.000, iako nema preciznih podataka o tome koliko njih je trenutno aktivno. Prema procenama Ministarstva unutrašnjih poslova, privatni sektor bezbednosti zapošljava od 30.000 do 60.000 ljudi i

poseduje oko 50.000 komada oružja, dok Ministarstvo unutrašnjih poslova poseduje 53.000 komada oružja, a Vojska Srbije 200.000 komada oružja malog i 580.000 komada oružja velikog kalibra različitog naoružanja. Vrednost tržišta privatnog sektora bezbednosti u Srbiji procenjuje se na oko 150.000.000 evra.

Od 2007. godine do danas sektor privatne bezbednosti u Srbiji beleži kontinuirani rast. Evidentan je porast stope rasta poslovnih prihoda i profita preduzeća za privatno obezbeđenje, uz istovremeni pad broja zaposlenih, što je moguće postići samo neprijavlivanjem za obavezno socijalno osiguranje angažovane radne snage (rad "na crno") i/ili zaključivanjem ugovora o stručnom osposobljavanju službenika obezbeđenja koji često rade samostalno, odnosno, kvalifikovani službenik koji ih „osposobljava“ dok su na dužnosti zapravo ne postoji.

Očit je i prelaz velikog broja firmi za privatno obezbeđenje u „sivu zonu poslovanja“, što uz veći broj zaposlenih u privatnom sektoru bezbednosti nego u policiji i vojsci doprinosi, kako gubicima države u vidu raspoloživih budžetskih sredstava, tako i nastajanju ozbiljnih rizika u smislu kršenja ljudskih prava zaposlenih ali i smanjenju stepena bezbednosti države i njenih građana kroz smanjen kvalitet pružene usluge.

Procentualni rast prihoda pedeset firmi za privatno obezbeđenje u 2012. u odnosu na 2011. godinu, prema podacima dostavljenim Agenciji za privredne registre, predstavljen je u sledećoj tabeli:

35 FZ FPO	2011 g	2012 g	Stopa rasta
prihod	16.097.248.000,00 Din.	17.963.801.000,00 Din.	1,116
	153.834.556,57 €	157.965.186,42 €	1,027
profit	2.367.870,79 €	4.935.833,62 €	2,085
zaposleni	22.205	20.438	0,920
15 TZ FPO	2011 g	2012 g	Stopa rasta
prihod	1.573.807.000,00 Din.	1.741.067.000,00 Din.	1,106
	15.040.204,51 €	15.310.121,35 €	1,018
profit	1.277.092,89 €	1.406.788,60 €	1,102
zaposleni	151	161	1,066
50 FPO	2011 g	2012 g	Stopa rasta
prihod	17.671.055.000,00 Din.	19.704.868.000,00 Din.	1,115
	168.874.761,09 €	173.275.307,77 €	1,026
profit	3.644.963,68 €	6.342.622,22 €	1,740
zaposleni	22.356	20.599	0,921

*Napomena: FPO – firma privatnog obezbeđenja; FZ – fizička zaštita; TZ – tehnička zaštita

Neka od najvažnijih pitanja vezana za delovanje privatnog sektora bezbednosti su:

Ko se može baviti privatnim obezbeđenjem? Da li se poslovima privatnog obezbeđenja mogu baviti lica osuđivana za krivična dela koja se gone po službenoj dužnosti? Da li se mogu poslovima privatnog obezbeđenja baviti lica osuđivana za neka „lakša“ krivična dela koja se gone po službenoj dužnosti a za koja su propisane blaže kazne? Ko može biti vlasnik preduzeća za privatno obezbeđenje? Ko može imati položaj odgovornog lica u pravnom licu ili u preduzetničkom poslu za privatno obezbeđenje? Na koji način se obavljaju poslovi privatnog obezbeđenja? Ko obučava lica koja se bave privatnim obezbeđenjem i kako? Kakav je nadzor države i javnosti nad poslovima privatnog obezbeđenja? Da li državni naručioci usluga nabavljaju usluge privatnog obezbeđenja pod uslovima Zakona o javnim nabavkama, odnosno po odgovarajućem kriterijumu? Kakva je kontrola javnih nabavki u oblasti privatnog obezbeđenja? Kakva je zaštita ličnih podataka lica koja učestvuju u poslovima privatnog obezbeđenja i onih podataka koje ta lica prikupe od građana? Koje vrste oružja mogu koristiti pripadnici privatnog obezbeđenja? Koji su njihovi standardi postupanja prilikom odbijanja napada na lica ili imovinu koju štite? Kakav je položaj fizičkih lica sa stanovišta radnih propisa u poslu privatnog obezbeđenja? ([Petrović, 2013](#))

Trenutna situacija u Srbiji u kojoj nema krovne zakonske regulative i pratećih podzakonskih akata koja bi dala odgovore na ova i druga relevantna pitanja je veoma opasna. CEAS smatra da je očita hitna potreba nalaženja težišta trougla interesa privatne inicijative, građana i države celovitim zakonskim uređenjem sektora privatne bezbednosti.

Zaposleni kao gubitnici

Ukoliko bi, suviše liberalnim uređenjem, prevladali interesi preduzeća za privatno obezbeđenje, time bi se rizikovao manji nadzor države nad važnim interesima bezbednosti, veća kršenja ljudskih prava i mogućnost da država „nagrada pameću“ učini veća ograničenja privatnoj inicijativi nego što je to zaista potre-

bno. Dugoročno, ni preduzećima takva „pobeda“ ne bi odgovarala, zbog većeg rizika nelojalne konkurencije (time i gubljenja prihoda), kao i većeg rizika kršenja ljudskih prava građana i time gubitak ugleda preduzeća koja se bave privatnom bezbednošću.

Sa druge strane, trenutna situacija u praksi beleži smanjenje plate i socijalnih troškova, odnosno uplata nadoknade za poreze i doprinose zaposlenima, kao čestu pojavu u privatnom sektoru bezbednosti u Srbiji. Ovo je praćeno uslovljavanjem zaposlenih na prelazak na ugovore o radu na određeno vreme i/ili skraćeno radno vreme, kao i izbegavanje kolektivnih ugovora, sve u trci za pružanjem što jeftinije usluge radi veće konkurentnosti na tržištu. Međutim, u ova-koj situaciji adekvatna obuka zaposlenih postaje luksuz, dok sigurnosni mehanizmi postaju režijski trošak, što rezultira povećanim bezbednosnim rizikom za sve, kako za službenike obezbeđenja, tako i za korisnika usluga, ali i za obične građane koji se sa njima susreću.

Atipičnost sektora ogleda se i u nelojalnoj konkurenciji - ponuđene cene u Srbiji su i 1,5 evro po čovek/satu rada, dok je prosek u drugim evropskim državama 8,9 evra po čovek/satu rada - što je, uz izostanak kontrole države, osnovni generator niske cene rada, ponižavajućih zarada zaposlenih i cvetanja „sive ekonomije“. Dakle, usled nedostatka krovnog zakona o privatnom obezbeđenju, zaposlenima u sektoru su ugrožena osnovna prava, dok slučajevi neplaćanja poreza i socijalnih naknada od strane firmi za privatno obezbeđenje, nepoštovanje prvobitnog ugovora u odnosu na predviđeni broj zaposlenih i slučajevi neprijavljenog rada postaju svakodnevnica.

Građani kao gubitnici

Ukoliko bi prevladali interesi građana, u smislu suviše ograničavajućeg uticaja ljudskih prava nad državom i privatnom inicijativom, to može dovesti do kočenja i nedelotvornog ekonomskog i državnog poretka u toj oblasti, smanjenja privatne inicijative i poreskih prihoda i time negativnog uticaja na društvo i dugoročno na samo ukupno stanje ljudskih prava i bezbednosti.

Ipak, analiza neuobičajeno niske cene Udru-

ženja za privatno obezbeđenje Privredne komore Srbije ukazuje na činjenicu da je cena rada u pružanju usluga obezbeđenja na tržištu Srbije najniža u poređenju sa 34 evropske države, što za posledicu ima rizik bankrota poslodavaca iz oblasti privatnog obezbeđenja, nemotivisanost službenika obezbeđenja, loš kvalitet usluga i time povećanje ranjivosti šticećenih objekata, sve u uslovima stalnog porasta stope svih oblika kriminaliteta i proklamovanih mera ekonomske politike o uvođenju reda na tržištu i suzbijanju "sive zone poslovanja".

Država kao gubitnik

Ukoliko bi, preteranom i zahtevnom regulativom i ograničenjima, prevladali državni interesi nad interesima građana i preduzeća za privatno obezbeđenje, takva situacija može dovesti do neopravdanih ograničenja ljudskih prava i „gušenja“ privatne inicijative. Takvim rešenjem bi dugoročno i sama država izgubila poreski prihod i stabilizaciju važnog društvenog sistema privatne bezbednosti i podstakla „sivu ekonomiju“.

Međutim, trenutna situacija je sasvim suprotna, ako se u obzir uzme činjenica da je broj registrovanih firmi koje rade u ovom sektoru u Srbiji, prema podacima Privredne komore Srbije više od 3.000, iako nema preciznih podataka o tome koliko njih je trenutno aktivno. Neki podaci ukazuju na to da samo 50 firmi koje pružaju usluge privatnog obezbeđenja imaju godišnji obrt od 180 miliona evra. Međutim, imajući u vidu navedene manipulacije ugovorima zaposlenih, kao i izbegavanje isplate poreza i doprinosa, ovo predstavlja samo deo zarade, koji je prijavljen u zvaničnim finansijskim izveštajima koji se prilažu Agenciji za privredne registre. Prema tome, samo deo ukupne zarade firmi koje pružaju usluge privatnog obezbeđenja podleže oporezivanju od strane Vlade Srbije. Zbog ovakvog funkcionisanja dela privatnog sektora bezbednosti u „sivoj zoni poslovanja“ budžet Republike Srbije prema poslednjim procenama godišnje gubi nekoliko desetina miliona evra.

Ovakvo stanje do danas nije promenjeno, a problem postaje još ozbiljniji kada se uzme u obzir da se, na osnovu javnih nabavki, snaga domaćeg tržišta privatnog sektora bezbednosti procenjuje na oko 6.000 ugovora sa državnim in-

stitucijama i na potencijalnih 8.500 ugovora sa privatnim klijentima. Država je, dakle, veliki deo tržišta za ovakav, alarmantno neuređeni, privatni sektor bezbednosti, dok istovremeno gubi budžetska sredstva koja joj pripadaju kroz porast angažovanja usluga privatnog obezbeđenja kroz poreze i doprinose.

Stanje u javnim nabavkama usluga privatnog sektora bezbednosti

Nelojalna konkurencija u sektoru, pri dobijanju ugovora o obezbeđenju, narušava ugled celog sektora i ima implikacije po zaposlene, poslodavce ali i klijente. Najveći problemi javnih nabavki u oblasti privatnog obezbeđenja su manjkava obuka službenika za javne nabavke koji nisu u stanju da izrade tehničku dokumentaciju, nelojalna konkurencija, nemogućnost da se postupak javnih nabavki obavlja svake godine, izostanak zakonskih i tržišnih pravila igre, kao i izostanak ulaganja u kvalitet.

Metodologija odabira podrazumeva proveru angažovanih službenika obezbeđenja, rukovodilaca ugovorenih usluga, ugovorene infrastrukture i firme koja nudi usluge obezbeđenja, dok bi odluka dodeljivanja ugovora trebalo bezuslovno da se bazira na principu ekonomski najpovoljnije, a ne najniže cene. Naručiocu usluga ovde igraju važnu ulogu jer u postupku naručivanja usluge mogu jasno da odrede koji kvalitet bezbednosti očekuju i za koju cenu, odnosno, kriterijum odabira. Njima je u interesu da dobiju što kvalitetniju uslugu, a to bi moglo da se ostvari višim cenama i boljim zaradama zaposlenih, što je, opet, najvažniji motiv za kvalitetno odrađen posao. Međutim, u Srbiji i dalje uglavnom prevladava metodologija odabira koja se svodi na najnižu ponuđenu cenu, što direktno onemogućava prevazilaženje navedenih problema u samoj osnovi, ostavljajući nemotivisane službenike čija su prava često narušena, neadekvatnu i nekvalitetnu uslugu, pa samim tim i smanjenu bezbednost klijenta.

Uloga osiguravajućih kuća u radu privatnog sektora bezbednosti

Osiguravajuća društva nemaju specifičnu politiku prema uslugama privatnog obezbeđenja

koje su u ponudi, te je vrlo lako zadovoljiti njihove uslove. Klijenti nisu motivisani da ulažu više u bezbednost, jer im se ta vrsta ulaganja ne vraća putem stimulativnih mera osiguravajućih društava, a često se dešava da i same banke prijavljuju samo minimalne svote novca koje transportuju kako bi smanjile cenu osiguranja.

Osiguravajuća društva bi mogla bitno uticati na kvalitet usluga koje firme privatnog obezbeđenja pružaju njihovim klijentima time što bi visina premije zavisila od stepena bezbednosnog rizika vrednosti koja se osigurava.

Osiguravajuća društva mogu imati mnogo veću ulogu u kontroli rada firmi privatnog obezbeđenja i kroz detaljnije određivanje uslova pod kojima se osiguravaju usluge privatnog obezbeđenja, a zatim i priznavanje sertifikata o kontrolisanju usaglašenosti tih usluga sa relevantnim standardizovanim kriterijumima, stečenih u zakonskom sistemu akreditacije kompetentnosti za obavljanje ocenjivanja usaglašenosti. Međutim, da bi se ovakav sistem uspostavio, potrebno je da osiguravajuća društva imaju stručni kadar, upoznat sa problematikom bezbednosnog menadžmenta, kako bi mogli efikasno da vrše bezbednosne procene i kontrolu kvaliteta usluga firmi za privatno obezbeđenje u skladu sa važećom tržišnom regulativom u Srbiji koja dobija sve jasnije konture kroz Strategiju nacionalne bezbednosti, standarde za usluge privatnog obezbeđenja i kodekse Udruženja za privatno obezbeđenje Privredne komore Srbije.

Zaključak

Vlada Srbije usvojila je Predlog zakona o privatnom obezbeđenju 30. aprila 2013. godine. Predlog zakona uređuje obavezno obezbeđenje i zaštitu određenih objekata, poslove i rad pra-

vnih i fizičkih lica u oblasti privatnog obezbeđenja, uslove za njihovo licenciranje, način vršenja poslova i ostvarivanje nadzora nad njihovim radom. Privatno obezbeđenje, u smislu Predloga zakona, obuhvata pružanje usluga, odnosno vršenje poslova zaštite lica, imovine i poslovanja fizičkom i tehničkom zaštitom kada ti poslovi nisu u isključivoj nadležnosti državnih organa, kao i poslove transporta novca, vrednosnih i drugih pošiljki, održavanja reda na javnim skupovima, sportskim priredbama i drugim mestima okupljanja građana (redarska služba), koje vrše pravna lica i preduzetnici registrovana za tu delatnost, kao i pravna lica i preduzetnici koji su obrazovali unutrašnji oblik organizovanja obezbeđenja za sopstvene potrebe (samozaštitna delatnost).

Grupa eksperata koju je CEAS angažovao da analizira Predlog zakona o privatnom obezbeđenju složila se da je postojeći predlog u načelu dobar ali da ga je, imajući u vidu da je već ušao u skupštinsku proceduru, potrebno amandmanski dodatno poboljšati. Takođe, potrebno je po usvajanju tako unapređenog predloga, što pre usvojiti i sve podzakonske akte, bez kojih primena zakona nije moguća.

Premijer Srbije, Ivica Dačić, najavio je u septembru ove godine najavio stavljanje Predloga na dnevni red jesenjeg zasedanja Skupštine. CEAS se nada da će Izveštaj „U korak sa privatnim sektorom bezbednosti“, a pre svega predlozi unapređenja Predloga koje su sastavili akademski stručnjaci iz ove oblasti, predstavnici kompanija za privatno obezbeđenje i stručnjaci iz Udruženja za privatno obezbeđenje Privredne komore Srbije, poslužiti narodnim poslanicima da doprinesu da građani Srbije i ova važna privredna grana dobiju dobar zakon i prateće podzakonske akte.

MAPIRANJE PARTNERSTVA ZA OTVORENU UPRAVU U JUGOISTOČNOJ EVROPI - SLUČAJ SRBIJE

Zajedničkom metodologijom mapirane su vladine politike i kapaciteti u pet oblasti na bazi kojih su OGP obaveze strukturisane. Uz mapiranje, istraženo je i poverenje javnog mnjenja u vladu, kako bi se dobila potpuna slika o odnosu vlade i građana, a u našem slučaju u Vladu Srbije, što je omogućilo da predložimo praktičnu politiku i strategije zagovaranja.

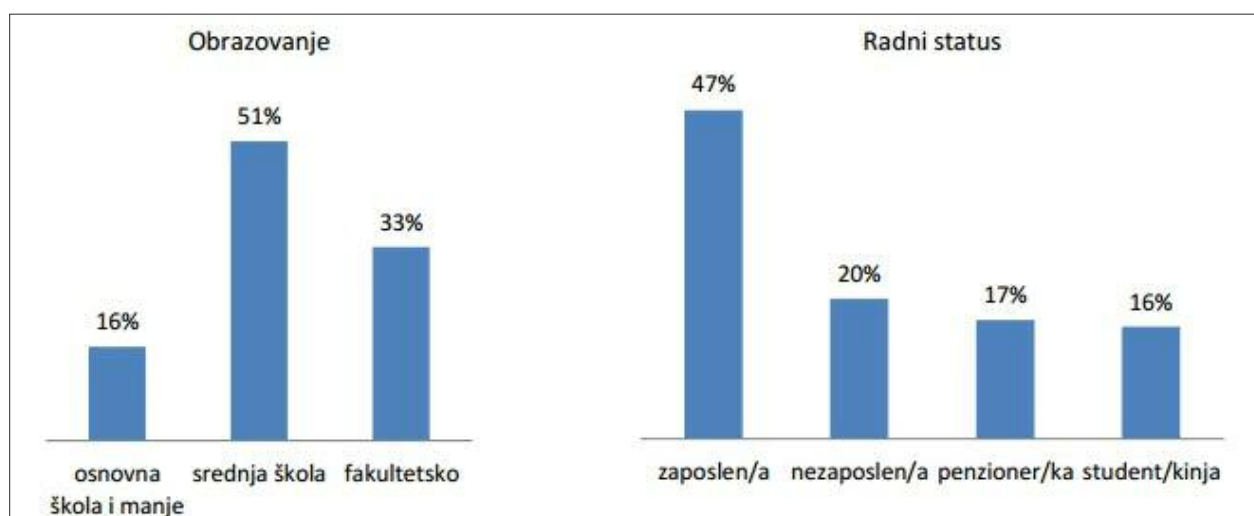
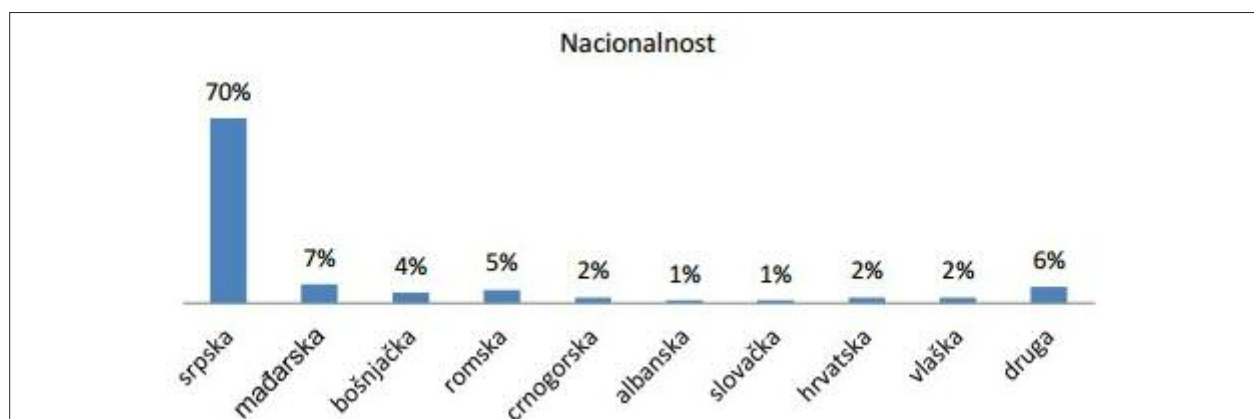
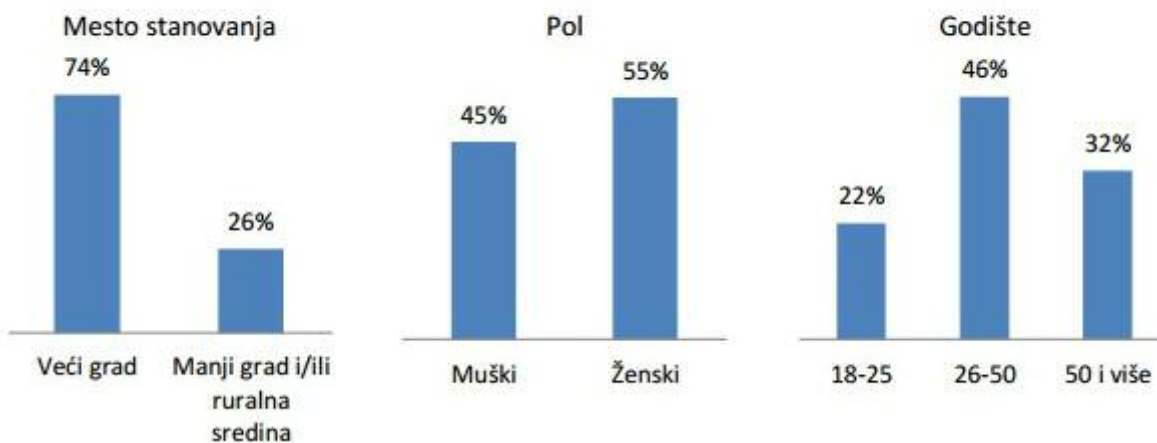
Centar za evroatlantske studije (CEAS) je deo koalicije nevladinih organizacija koje su inicirale dvogodišnji projekat pod nazivom “[Zagovaranje otvorene uprave: Postavljanje dnevnog reda i pravljenje akcionih planova zemalja od strane civilnog društva](#)” fokusiran na vlade Albanije, Bosne i Hercegovine, Kosova, Makedonije, Crne Gore i Srbije. Cilj je da se podstaknu vlade na Zapadnom Balkanu da postignu viši nivo transparentnosti. Projekat finansira Evropska unija.

[Partnerstvo za otvorenu upravu](#) (Open Governance Partnership - OGP) je međunarodna inicijativa kojom se promoviše multilateralna saradnja i traži potpuna posvedenost vladinih institucija koje učestvuju u promovisanju transparentnosti, jačanju uloge civilnog društva, borbi protiv korupcije, korišćenju novih tehnologija, da bi se stvorile otvorenije, efikasnije i odgovornije vlade.

Partneri u projektu su Političko udruženje za otvoreno društvo (Češka) koje je i rukovodilac projekta, Institut za demokratiju i medijaciju iz Albanije, Analitika – centar za socijalna istraživanja iz Bosne i Hercegovine, Riinvest – Institut za razvoj i istraživanje sa Kosova, Centar za istraživanje i kreiranje politike iz Makedonije, Centar za demokratiju i ljudska prava CEDEM i Monitoring centar CEMI iz Crne Gore.

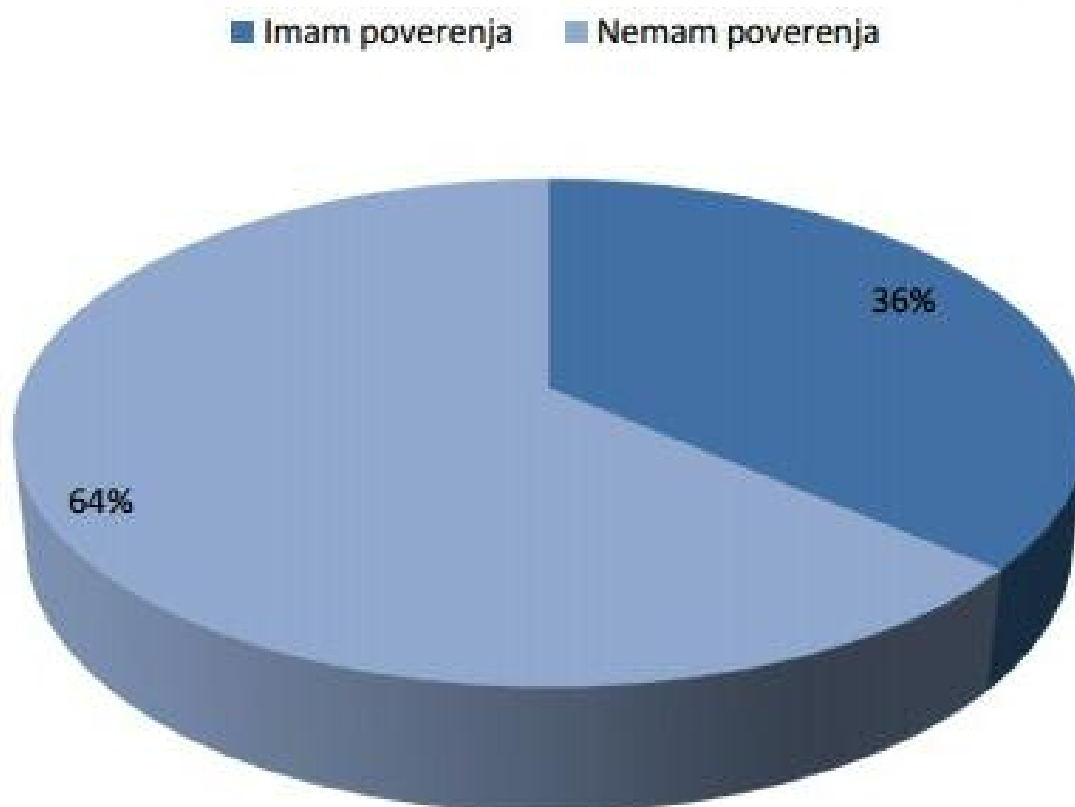
Projekat koristi iskustva novih članica Evropske unije u okviru principa Otvorene uprave. Slede rezultati istraživanja javnog mnjenja o poverenju u Vladu, sprovednog širom Srbije, između aprila i maja 2013. godine, na reprezentativnom uzorku, direktnim ili telefonskim intervjuom 1.074 osobe. Kompletno mapiranje, sa rezultatima istraživanja, dostupno je na CEAS sajtu.

Prikaz anketiranih uzoraka

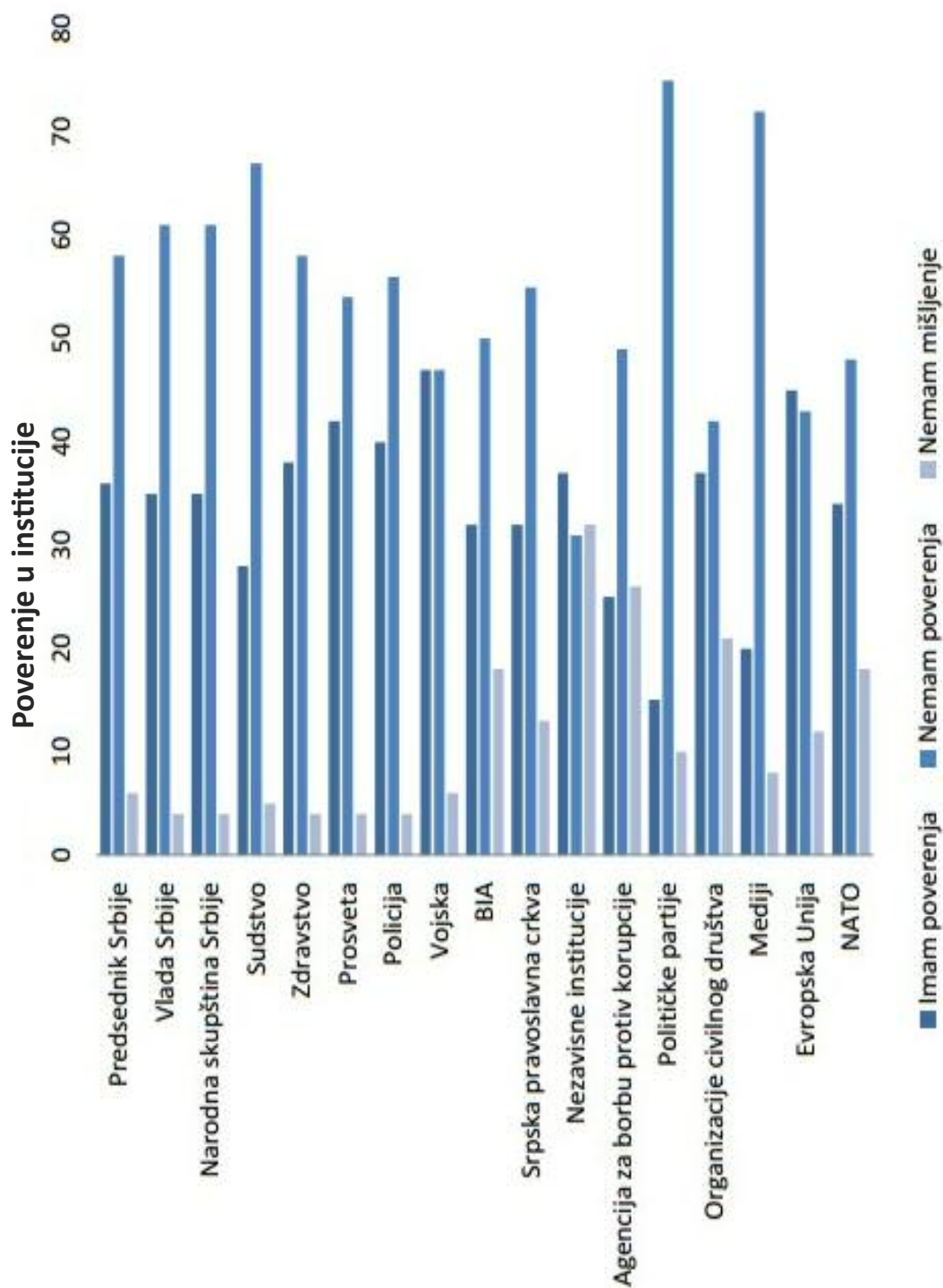
Rezultati istraživanja

Opšti nivo poverenja u Vladu Srbije

Prikaz rezultata po parametrima:

Opšti nivo poverenja u Vladu Srbije	
Snažno poverenje	3%
Generalno imam poverenja	33%
Generalno nemam poverenja	48%
Uopšte nemam poverenja	16%

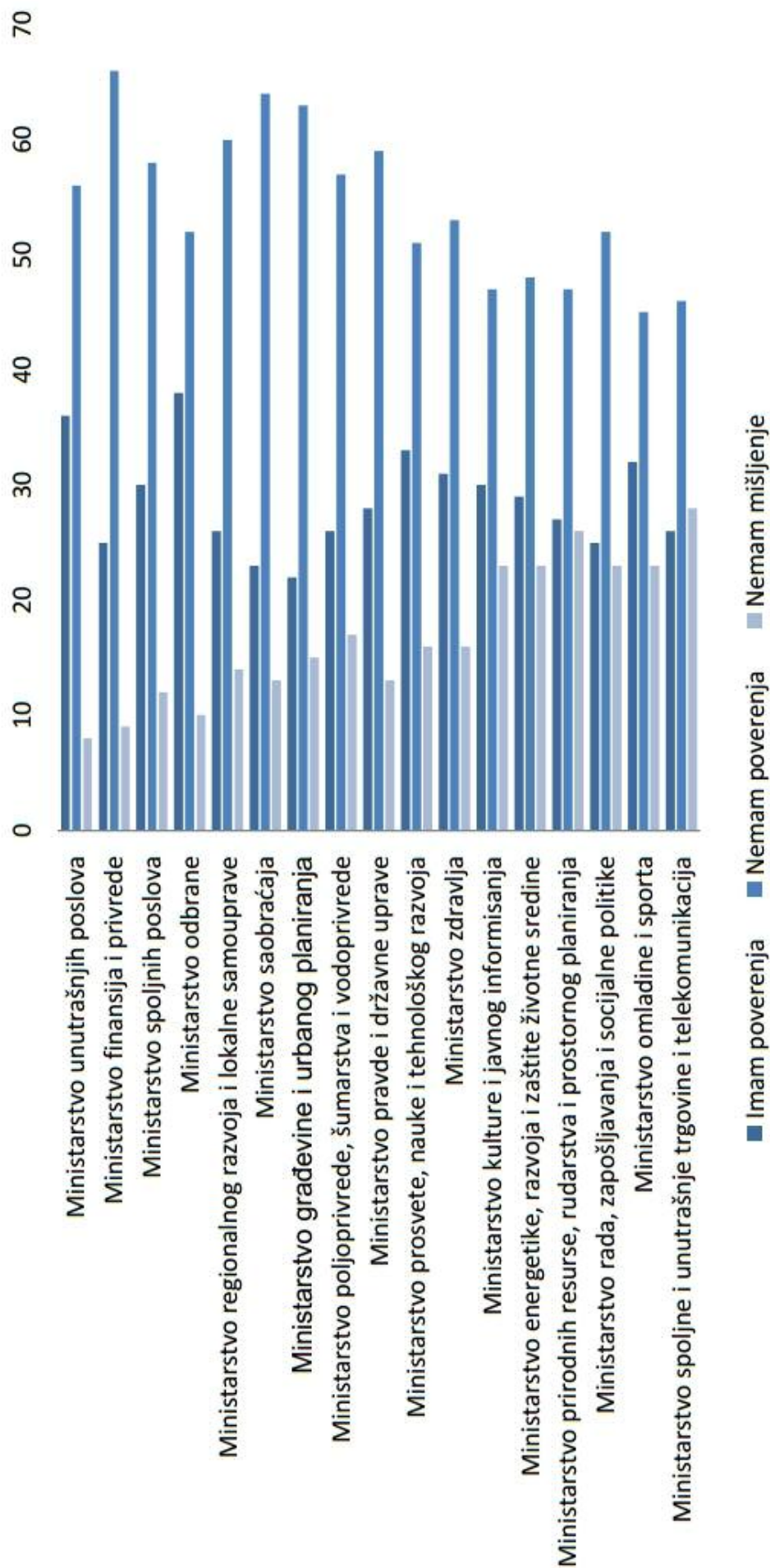
Prema rezultatima istraživanja, građani Srbije najviši stepen poverenja imaju u vojsku (47%), dok je najveći broj građana rekao da nema poverenja u političke partije (75%).

*Napomena: Za ovo i ostala slična pitanja, slični odgovori su sažeti. Na primer, u slučaju pitanja broj 2, parametar "imam poverenja" predstavlja prikupljene rezultate za odgovore "imam snažno poverenje" i "generalno imam poverenje". Detaljan prikaz rezultata po parametrima sledi nakon svakog grafičkog prikaza gde je ovaj princip obrade prikupljenih odgovora primenjen.

Rezultati istraživanja po parametrima

Poverenje u institucije	Imam snažno poverenje	Generalno imam poverenje	Generalno nemam poverenje	Uopšte nemam poverenje	Nemam mišljenje
Predsenik Srbije	6%	30%	30%	28%	6%
Vlada Srbije	6%	30%	37%	23%	4%
Narodna skupština Srbije	4%	31%	41%	19%	5%
Sudstvo	3%	25%	41%	26%	5%
Zdravstvo	5%	34%	37%	21%	3%
Prosveta	6%	36%	36%	17%	5%
Policija	8%	32%	35%	21%	4%
Vojska	11%	36%	28%	19%	6%
BIA	5%	27%	29%	21%	18%
Srpska pravoslavna crkva	11%	21%	20%	34%	14%
Nezavisne institucije	4%	32%	22%	10%	32%
Agencija za borbu protiv korupcije	4%	21%	31%	18%	26%
Političke partije	2%	12%	36%	40%	10%
Organizacije civilnog društva	4%	33%	24%	18%	21%
Mediji	2%	18%	39%	33%	8%
Evropska unija	6%	38%	23%	19%	12%
NATO	6%	28%	24%	24%	18%

Poverenje u Ministarstva

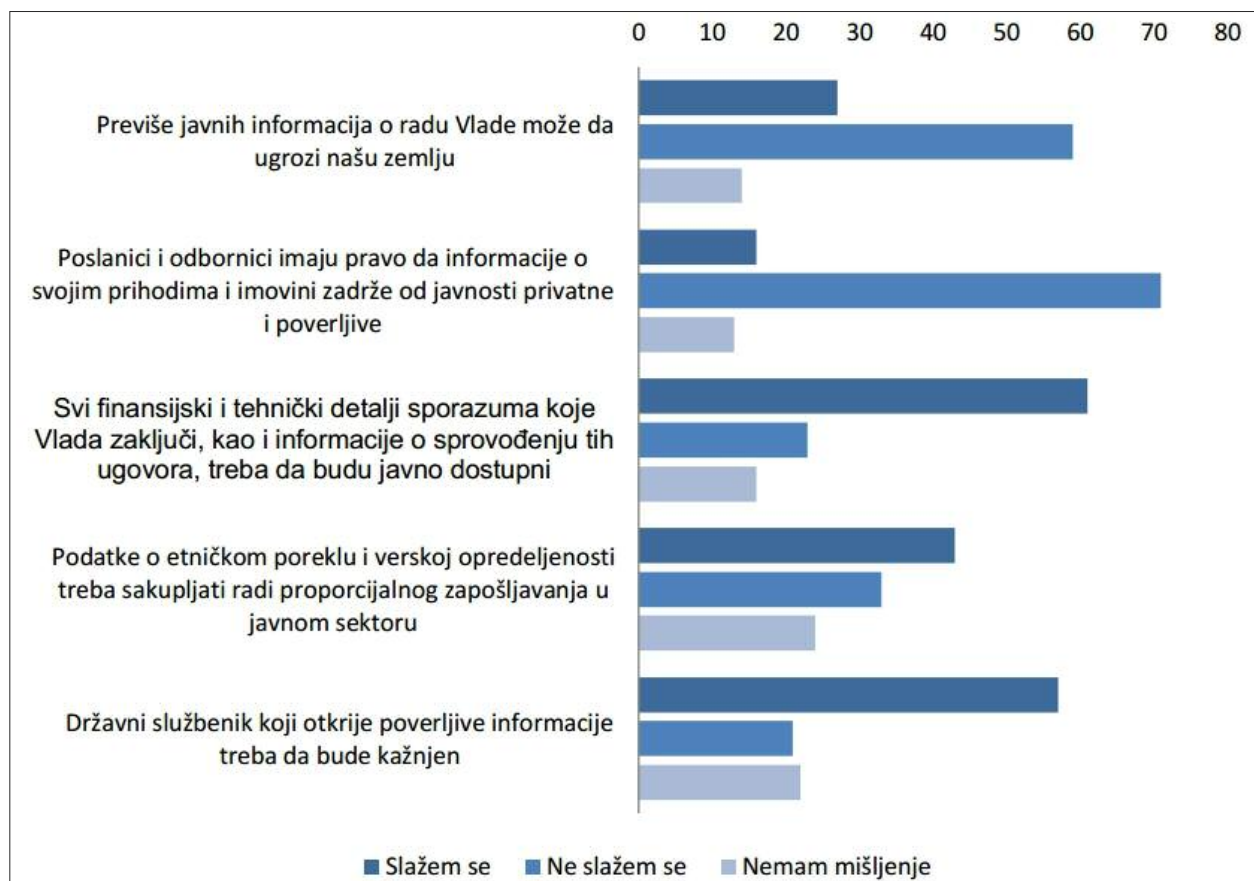

Među ministarstvima najviši stepen poverenja među građanima Srbije ima Ministarstvo odbrane, dok najniži stepen poverenja ima Ministarstvo finansija i privrede.

Rezultati istraživanja po parametrima

Poverenje u ministarstva	Imam snažno poverenje	Generalno imam poverenje	Generalno nemam poverenje	Uopšte nemam poverenje	Nemam mišljenje
Ministarstvo unutrašnjih poslova	5%	30%	37%	19%	9%
Ministarstvo finansija i privrede	1%	22%	42%	24%	9%
Ministarstvo spoljnih poslova	2%	28%	40%	18%	12%
Ministarstvo odbrane	7%	31%	32%	20%	10%
Ministarstvo regionalnog razvoja i lokalne samouprave	2%	24%	36%	24%	14%
Ministarstvo saobraćaja	2%	20%	30%	34%	14%
Ministarstvo građevine i urbanizma	2%	19%	32%	31%	16%
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	2%	24%	35%	22%	17%
Ministarstvo pravde i državne uprave	1%	26%	36%	23%	14%
Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnološkog razvoja	3%	30%	33%	18%	16%
Ministarstvo zdravlja	2%	29%	33%	20%	16%
Ministarstvo kulture i medija	2%	27%	29%	19%	23%
Ministarstvo energetike i zaštite životne sredine	2%	27%	31%	17%	23%
Ministarstvo prirodnih resursa, rudarstva i prostornog planiranja	2%	24%	29%	19%	26%
Ministarstvo zapošljavanja i socijalne politike	2%	23%	30%	22%	23%
Ministarstvo omladine i sporta	5%	27%	29%	16%	23%
Ministarstvo spoljne unutrašnje trgovine i telekomunikacija	2%	24%	29%	17%	28%

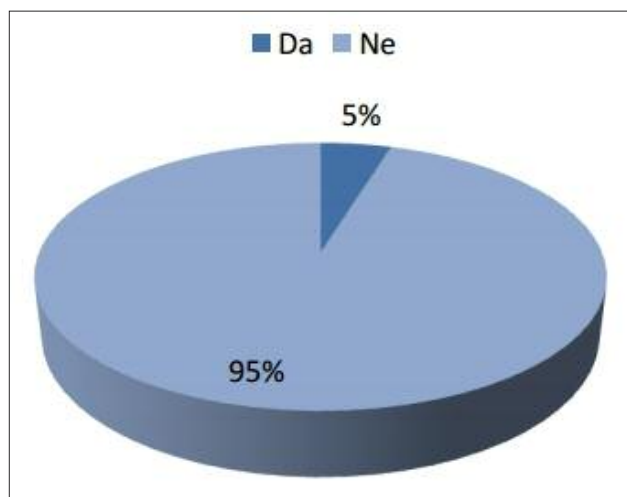
Kako se slažete sa sledećim izjavama?

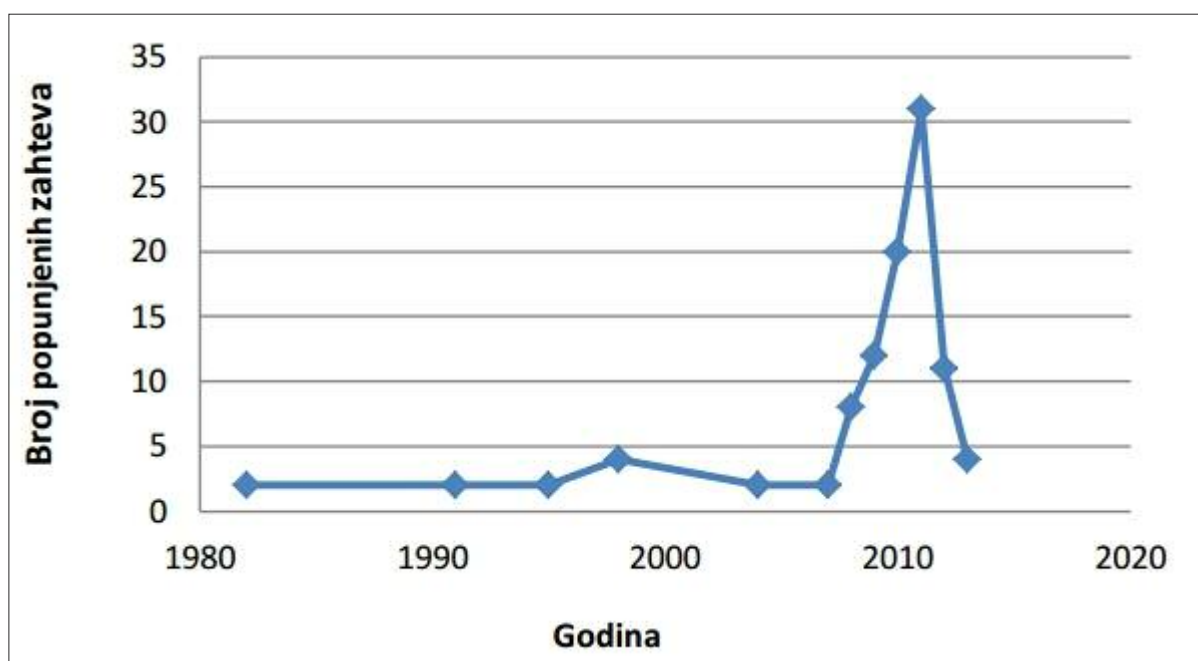
Rezultati istraživanja po parametrima

Koliko se slažete sa sledećim izjavama?	Apsolutno se slažem	Generalno se slažem	Generalno se ne slažem	Apsolutno se ne slažem	Nemam mišljenje
Previše javnih informacija o radu Vlade može da ugrozi našu zemlju	6%	21%	44%	15%	14%
Poslanici i odbornici imaju pravo da informacije o svojim prihodima i imovini zadrže od javnosti privatne i poverljive	3%	13%	47%	24%	13%
Svi finansijski i tehnički detalji sporazuma koje vlada zaključi, kao informacije o sprovođenju tih ugovora, treba da budu javno dostupni	20%	41%	18%	5%	16%
Podatke o etničkom poreklu i verskoj opredeljenosti treba sakupljati radi proporcijalnog zapošljavanja u javnom sektoru	10%	33%	19%	14%	24%
Državni službenik koji otkrije poverljive informacije treba da bude kažnjen	20%	37%	15%	6%	22%

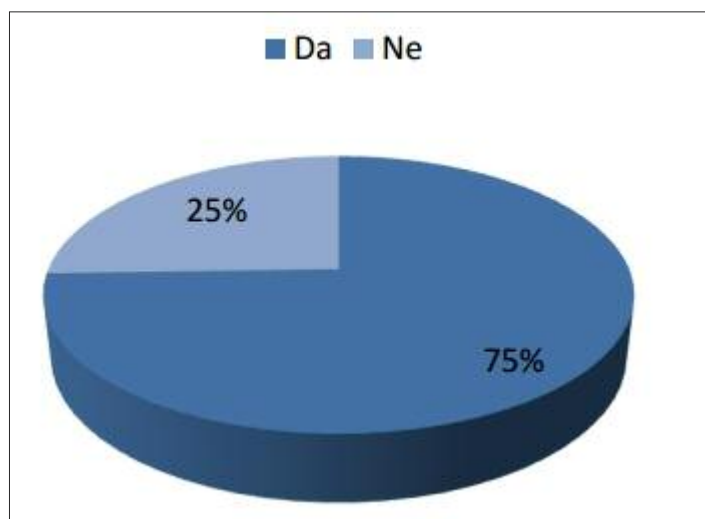
Da li ste ikada popunili zahtev za slobodan pristup informacijama?

Ako jeste kada je to bilo poslednji put?

Da li ste dobili blagovremeni odgovor?

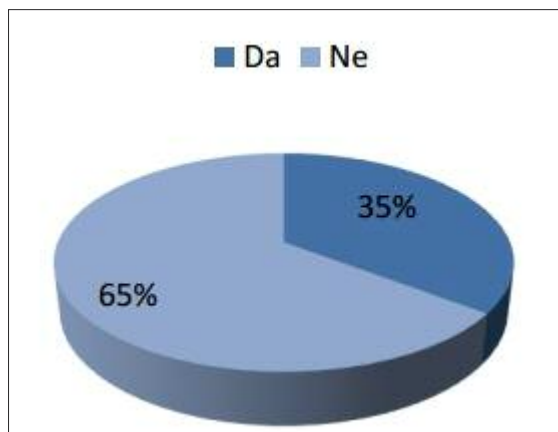
Kako se slažete sa sledećim izjavama?

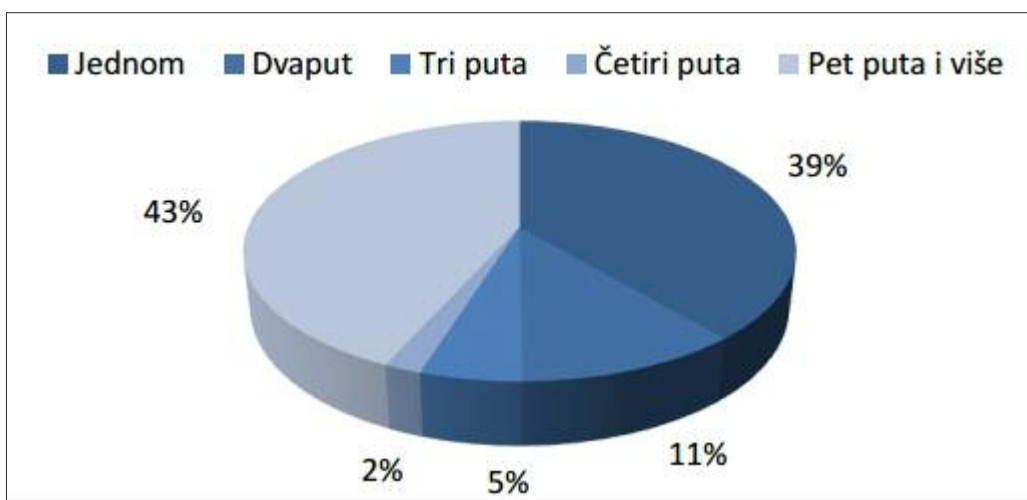
Rezultati istraživanja po parametrima

Koliko se slažete sa sledećim izjavama?	Apsolutno se slažem	Generalno se slažem	Generalno se ne slažem	Apsolutno se ne slažem	Nemam mišljenje
Običan građanin nema dovoljno znanja da proceni da li je neka odluka vlade dobra ili ne	16%	46%	17%	5%	16%
Poslanici imaju odgovornost za vođenje javnih poslova	22%	47%	10%	2%	19%
Lobiranje (uticaj na odluke poslanika) je loše za društvo	20%	29%	21%	6%	24%
Javna slušanja, organizovana na lokalnom nivou, imaju formalan karakter i organičen uticaj na odluke lokalne vlasti	10%	31%	14%	4%	41%
Blogovi i komentari na internetu ne odražavaju mišljenje javnog mnjenja na pravi način	12%	27%	17%	4%	40%

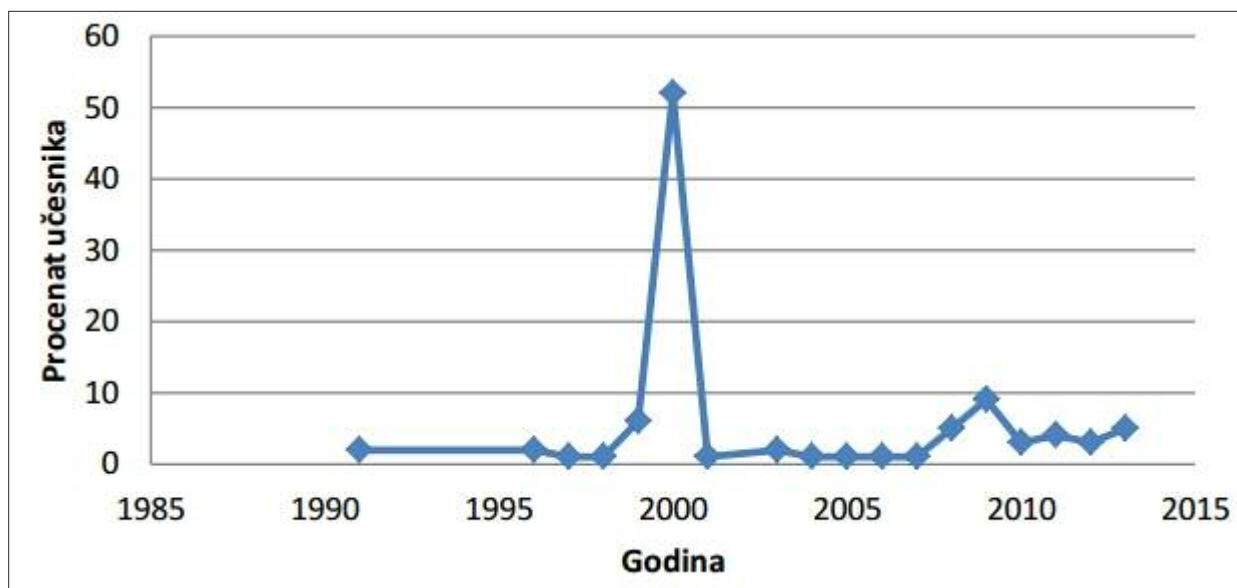
Da li ste ikada učestvovali u demonstracijama ili uličnom protestu?

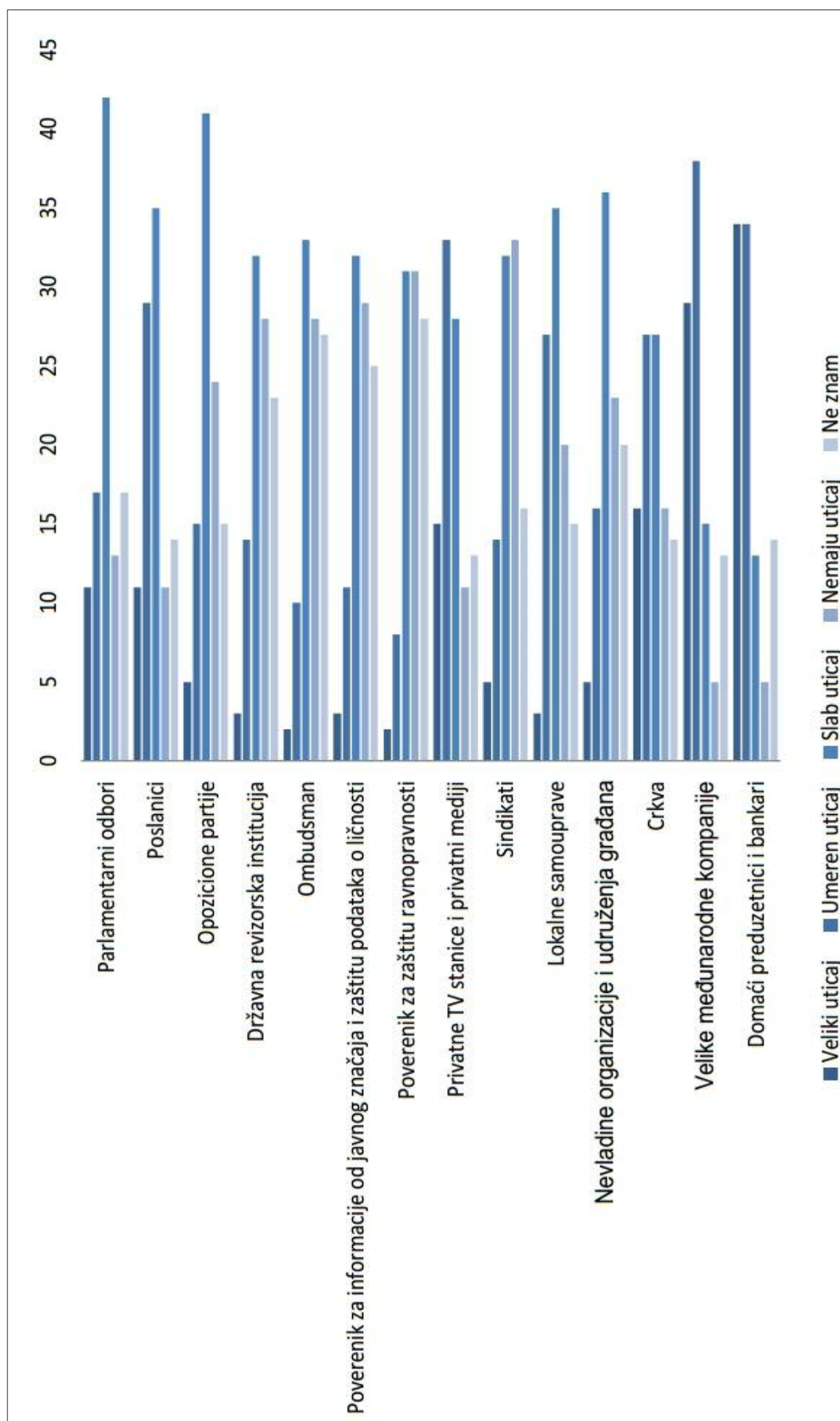
Ako jeste, koliko puta ste učestvovali u ovakvim događajima?

Kada ste poslednji put učestvovali na takvim dešavanjima?

Koje institucije i organizacije, po vašem mišljenju, imaju najveći uticaj na odluke Vlade?

Rezultati istraživanja po parametrima

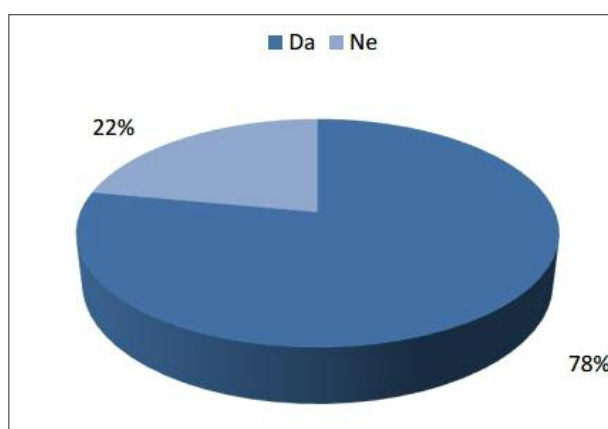
Koje institucije i organizacije, po vašem mišljenju, imaju najveći uticaj na odluke Vlade?	Veliki uticaj	Umeren uticaj	Slab uticaj	Nemaju uticaj	Ne znam
Parlamentarni odbori	11%	17%	42%	13%	17%
Poslanici	11%	29%	35%	11%	14%
Opozicione partije	5%	15%	41%	24%	15%
Državna revizorska institucija	3%	14%	32%	28%	23%
Ombudsman	2%	10%	33%	28%	27%
Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti	3%	11%	32%	29%	25%
Poverenik za zaštitu ravnopravnosti	2%	8%	31%	31%	28%
Privatne TV stanice i privatni mediji	15%	33%	28%	11%	13%
Sindikati	5%	14%	32%	33%	16%
Lokalne samouprave	3%	27%	35%	20%	15%
Nevladine organizacije i udruženja građana	5%	16%	36%	23%	20%
Crkva	16%	27%	27%	16%	14%
Velike međunarodne kompanije	29%	38%	15%	5%	13%
Domadi preduzetnici i bankari	34%	34%	13%	5%	14%

Kao što se vidi, građani Srbije smatraju da velike međunarodne kompanije i domaći preduzetnici i bankari imaju najveći uticaj na odluke Vlade (29 %, odnosno 34%), dok većina građana smatra da sindikati imaju najmanji uticaj (33%), pa zatim nezavisne institucije.

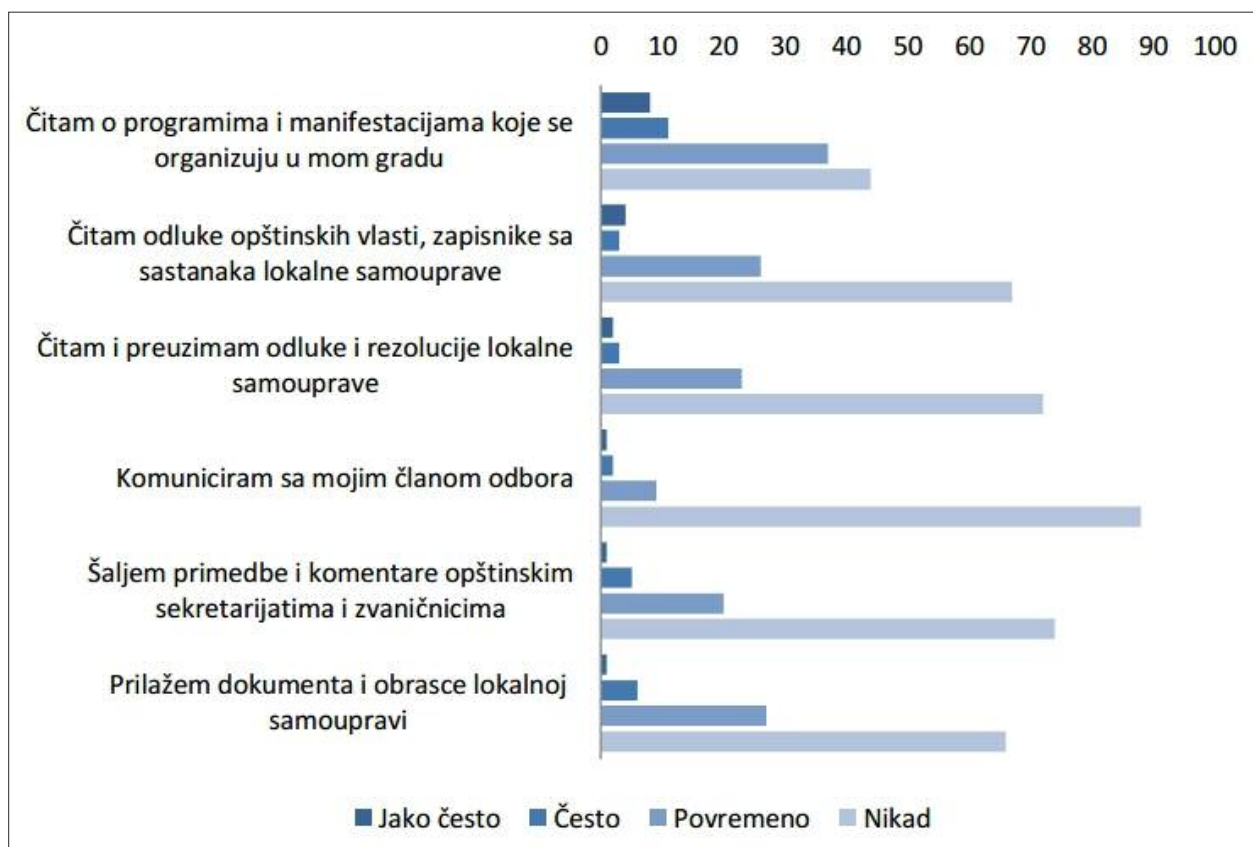
Da li vaša opština ima svoju zvaničnu internet prezentaciju (website)?

Ako ima, da li ste je ikada posetili?

Ako jeste, kakve informacije ste tražili i koliko često?

Rezultati istraživanja po parametrima

Ako jeste, kakve informacije ste tražili i koliko često?	Jako često	Često	Povremeno	Nikad
Čitam o programima i manifestacijama koje se organizuju u mom gradu	8%	11%	37%	44%
Čitam odluke opštinskih vlasti, zapisnike sa sastanaka lokalne samouprave	4%	3%	26%	67%
Čitam i preuzimam odluke i rezolucije lokalne samouprave	2%	3%	23%	72%
Komuniciram sa mojim članom odbora	1%	2%	9%	88%
Šaljem primedbe i komentare opštinskim sekretarijatima i zvaničnicima	1%	5%	20%	74%
Prilažem dokumenta i obrasce lokalnoj samoupravi	1%	6%	27%	66%

Projekat sproveden u saradnji sa:

Policy Association for an Open Society

Institute for Democracy and Media
Instituti për Demokraci dhe Ndërmjetë

RIINVEST
INSTITUTI PER HULLIMTIME ZHVILLIMORE
INSTITUTE FOR DEVELOPMENT RESEARCH

Center for Research and Policy Making

CENTER FOR DEMOCRACY AND HUMAN RIGHTS

CENTER FOR MONITORING AND INVESTIGATION

CENTER FOR EURO - ATLANTIC STUDIES

Projekat finansijski pomogla EU

CENTAR ZA EVROATLANTSKE STUDIJE - CEAS

napredak, posvećenost, uticaj

CEAS KALENDAR DOGAĐAJA SEPTEMBAR 2013 – FEBRUAR 2014

23. SEPTEMBAR 2013

OBJAVLJIVANJE REZULTATA MAPIRANJA STANDARDA PARTNERSTVA
ZA OTVORENU UPRAVU U SRBIJI

Donator: Generalni direktorat za proširenje Evropske komisije

25. SEPTEMBAR 2013

TREĆI OKRUGLI STO „UPRAVLJANJE OSIGURANIM RIZICIMA I KVALITET
USLUGA PRIVATNOG OBEZBEĐENJA“

Donator: Ambasada Kraljevine Norveške u Beogradu

30. SEPTEMBAR 2013

ČETVRTI BROJ CEAS TROMESEČNIKA NOVI VEK

Donator: Fond za otvoreno društvo, Srbija

21. OKTOBAR 2013

OKRUGLI STO „PROMOCIJA SVEOBUHVAATNE REFORME SEKTORA
BEZBEDNOSTI“

Donator: Nacionalna zadužbina za demokratiju, SAD

18. NOVEMBAR 2013

OKRUGLI STO: PREDSTAVLJANJE PETOG BROJA CEAS TROMESEČNIKA
NOVI VEK

Donator: Fond za otvoreno društvo, Srbija

20. JANUAR 2014

KONFERENCIJA „PROMOCIJA SVEOBUHVAATNE REFORME SEKTORA
BEZBEDNOSTI“ I PROMOCIJA AKCIONOG PLANA ZA USVAJANJE 14
TAČAKA

Donator: Nacionalna zadužbina za demokratiju, SAD

17. FEBRUAR 2014

KONFERENCIJA: PREDSTAVLJANJE ŠESTOG BROJA CEAS
TROMESEČNIKA NOVI VEK

Donator: Fond za otvoreno društvo, Srbija

CENTAR ZA EVROATLANTSKE STUDIJE - CEAS

napredak, posvećenost, uticaj

Centar za evroatlantske studije – CEAS je nezavisna, ateistička, socijalno orijentisana, levo liberalna think-tank organizacija, osnovana 2007. godine u Beogradu. Svojim visokokvalitetnim istraživačkim radom CEAS kreira precizne analize u oblastima spoljne, bezbednosne i odbrambene politike Republike Srbije. Istovremeno, CEAS javno zagovara inovativne, primenljive preporuke i kreira praktične politike čiji su ciljevi:

Jačanje socijalno orijentisane, levo liberalne demokratije u Srbiji*;

Prihvatanje principa prvenstva individualnih nad kolektivnim pravima, ne zanemarujući prava koja pojedinci mogu da ostvare samo u zajednici sa drugima;

Načelno razvijanje koncepta tranzicione pravde i uspostavljanje mehanizama za njeno sprovođenje u regionu Zapadnog Balkana, prenošenje pozitivnih iskustava, isticanje značaja mehanizama tranzicione pravde za uspešnu reformu sektora bezbednosti u postkonfliktnim i društvima u tranziciji ka demokratiji;

Ubrzanje procesa evropskih integracija Srbije i jačanje njenih kapaciteta za suočavanje sa globalnim izazovima putem zajedničkih međunarodnih akcija;

Jačanje saradnje sa NATO i zagovaranje atlantskih integracija Srbije;

Jačanje principa sekularne države i promovisanje ateističkog pogleda na svet;

Doprinos izgradnji i očuvanju otvorenijeg, bezbednijeg, prosperitetnijeg i kooperativnijeg međunarodnog poretka, zasnovanog na principima pametne globalizacije i ravnomernog održivog razvoja i međunarodne norme „odgovornost da se zaštititi“.

* Socijalni liberalizam tvrdi da društvo mora da štiti slobode i jednake šansi za sve građane i ohrabruje međusobne saradnje između državnih i tržišnih institucija kroz liberalni sistem. U procesu evolucije, slaže da su neka ograničenja postavljena ekonomskim poslovima potrebna, kao što su antimonopolski zakoni u borbi protiv ekonomskog monopola, regulatorna tela ili zakoni o minimalnim platama. Socijalni liberali smatraju da vlade mogu (ili moraju) da pružaju udobnost, zdravstvenu zaštitu i obrazovanje iz prihoda koji proističu od poreza, kako bi se omogućila najbolja upotreba talenata stanovništva. Takođe, liberal-socijalizam se bori protiv ekstremnih oblika kapitalizma i komunizma. Zalaže se, isto tako, za umereniji antiklerikalizam i versku slobodu.

CEAS spomenute aktivnosti realizuje kroz različite projekte u okviru četiri stalna programa:

Zagovaranje evroatlantskih integracija Srbije;

Reforma sektora bezbednosti u Srbiji;

Tranziciona pravda;

Liberalizam, globalizacija, međunarodni odnosi i ljudska prava.

CEAS je aktivan član koalicije za REKOM koja okuplja više od 1800 organizacija civilnog društva, pojedinaca/ki iz svih država nastalih raspadom bivše SFRJ. Među njima su i udruženja roditelja i porodica nestalih osoba, veterana, novinara, predstavnika manjinskih etničkih zajednica, organizacija za zaštitu ljudskih prava i sl. Koalicija za REKOM predlaže da vlade (ili države) osnuju REKOM, nezavisnu, međudržavnu Regionalnu komisiju za utvrđivanje činjenica o svim žrtvama ratnih zločina i drugih teških kršenja ljudskih prava počinjenih na teritoriji bivše SFRJ u periodu od 1991.-2001.

CEAS je tokom 2012. godine postao pridruženi član Asocijacije za otvoreno društvo – PASOS, međunarodne asocijacije eksperatskih nevladinih organizacija (think-tanks) iz Evrope i Centralne Azije koja podržava izgradnju i funkcionisanje otvorenog društva, naročito u vezi sa pitanjima političke i ekonomske tranzicije, demokratizacije i ljudskih prava, otvaranja privrede i dobrog javnog upravljanja, održivog razvoja i međunarodne saradnje. PASOS ima 40 punopravnih i 10 pridruženih članova, među kojima je i prestižni European Council on Foreign Relations - ECFR, a od NVO iz Srbije još samo Beogradski centar za bezbednosnu politiku - BCBP.

Tokom iste godine, Centar za evroatlantske studije postao je i prva organizacija civilnog društva iz regiona jugoistočne Evrope primljena kao punopravni član Međunarodne koalicije za odgovornost da se zaštititi – ICRtoP. Koalicija okuplja nevladine organizacije iz svih delova sveta radi zajedničkog delovanja na jačanju normativnog konsenzusa oko doktrine odgovornosti da se zaštititi (Responsibility to Protect, skraćeno RtoP), u cilju boljeg razumevanja norme, pritiska na jačanju kapaciteta međunarodne zajednice da spreči ili zaustavi zločine genocida, ratne zločine, etničko čišćenje i zločine protiv čovečnosti i mobilizacije nevladinog sektora za zalaganje za akcije spasavanja ljudskih života u situacijama gde je primenjiva doktrina RtoP. Među istaknutim članovima Koalicije su i organizacije poput Human Rights Watch - HRW i International Crisis Group - ICG.

Centar za evroatlantske
studije – CEAS

Dr. Dragoslava Popovića

15, 11000 Beograd, Srbija

Tel/fax: +381 11 323 9579;

office@ceas-serbia.org,

www.ceas-serbia.org

Tromesečnik NOVI VEK je deo projekta „Srbija i EU: šta nam je zajedničko u oblastima bezbednosti i odbrane i kako to maksimalno iskoristiti – javno zagovaranje nastavka reforme sektora bezbednosti u Srbiji kroz intenzivno korišćenje resursa procesa pridruživanja Srbije EU“, koji je podržao Fond za otvoreno društvo - Srbija.

FOND ZA OTVORENO DRUŠTVO - SRBIJA
FUND FOR AN OPEN SOCIETY - SERBIA

Redakcija: Jelena Milić (glavni i odgovorni urednik), Tibor Moldvai (sekretar redakcije),

Tamara Kaliterna (lektura), Irina Rizmal (urednik), Vesna Lukić (prelom)